

MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA DE LA INTERVENCIÓ
EFFECTUADA AL PARC DE LA CIUTADELLA. PARC
ZOOLÒGIC – NOU DELFINARI. DISTRICTE DE CIUTAT
VELLA, BARCELONA (BARCELONÈS)

Codi Servei d'Arqueologia de Barcelona: 031/14

Data intervenció: 1-26 de setembre de 2014

Núm. Expedient DGPC: R/N 470 K121-B 2014-1-11316

Arqueòleg director de la intervenció:
José Manuel Espejo Blanco

Mataró, octubre 2014

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA
2. INTRODUCCIÓ
3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC
4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES
5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ
6. METODOLOGIA
7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES
8. CONCLUSIONS
9. BIBLIOGRAFIA
10. FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
11. MATERIALS MOBLES
 - 11.1. Inventari
12. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA
 - 12.1. Documentació planimètrica
 - 12.2. Documentació fotogràfica

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Parc de la Ciutadella. Parc Zoològic – Nou Delfinari
UBICACIÓ	Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS 89 (UB/ITC)	X: Zona Nord (432028.1); Zona Sud (432228.4) Y: Zona Nord (4582465.1); Zona Sud (4581875.6) Z: 6,95-3,80 m s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	1-26 de setembre de 2014
PROMOTOR	B: SM - Barcelona de Serveis Municipals
EQUIP TÈCNIC	Direcció: José Manuel Espejo Blanco

2. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria recull els resultats de la intervenció (Codi: 031/14) realitzada amb motiu de la construcció del nou delfinari del parc Zoològic de Barcelona (Fitxa cadastral: 0111210/003).

Aquest projecte contemplava la realització de diverses rases de sondeig amb la finalitat de conèixer si es conserven o no restes de la ciutadella borbònica al subsòl de l'àmbit del nou delfinari. S'havien previst dues possibles ubicacions per a la nova instal·lació, al sud, a la zona de l'escultura de la "Dama del paraigües", i al nord, a la cantonada del carrer de Wellington amb el passeig de Pujades; amb la intervenció es volia tenir coneixement del subsòl arqueològic com un condicionant més a l'hora de decidir la ubicació definitiva. Els sondejors han de permetre saber a quina cota es troben les estructures de l'antiga fortalesa, veure'n l'orientació per a poder situar la planimetria antiga en el parcel·lari actual i, alhora, tenir dades de l'estat de conservació de les mateixes. Aquestes dades ajudaran per tant a situar els límits de les piscines previstes en el projecte del nou delfinari.

La direcció tècnica ha estat assumida per l'arqueòleg José Manuel Espejo Blanco, de l'empresa ATICS, S.L., Gestió i Difusió del Patrimoni Històric i Arqueològic, la qual ha facilitat tot el material necessari per a dur a terme la intervenció.

Les tasques arqueològiques s'iniciaren el dia 1 de setembre i finalitzaren el 26 del mateix mes.

3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al nord-oest per la serra de Collserola (que culmina a 512 m al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord-sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

El Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, és a dir, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és la unitat morfològica que ens interessa.

El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la

morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins. Aquesta acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix orde i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle". Aquests nivells són de baix a dalt:

- Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- Llims groguencs d'origen eòlic, loess, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- Per últim, trobem el torturà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

En aquest sector del pla es formaren maresmes i estanyols que ja no existeixen a l'actualitat per la reculada del mar i com a conseqüència d'una intensa urbanització. Malgrat això, molts d'ells han continuat vius en els topònims de la ciutat: Banyols a la marina de Provençals, la Llavina al Portal Nou, la Llacuna i la Llanera al Llobregat o l'estany del Cagalell a la zona del Port.

4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon, *lato sensu*, a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc, tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadrículada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièren el creixement urbanístic de Barcelona.

Concretament, la intervenció s'ha realitzat en el recinte del Parc Zoològic que, juntament amb el Parc de la Ciutadella, ha patit nombrosos canvis i usos al llarg de la història de la ciutat.

Les primeres notícies històriques d'ocupació d'aquesta part de la ciutat daten del segle XIII, amb la construcció del convent de Santa Clara l'any 1236 i la muralla medieval que tancava la ciutat per aquest costat, que s'havia anat construint de forma irregular des de

finals d'aquest segle i es va finalitzar ja al segle XIV. El portal de Sant Daniel era el punt d'entrada a la ciutat en aquest indret. Aquest sistema defensiu va anar patint modificacions fins que el 1715 va ser enderrocat per a construir la ciutadella militar.

Al segle XVI es construeix el baluard de llevant, que es tracta d'una estructura defensiva dissenyada per aguantar el foc de l'artilleria de l'època. Presentava un disseny més pràctic que les antigues muralles, amb mesures defensives addicionals com a fossar i contramuralla. Les fonts històriques ens indiquen que va ser un dels punts per on van entrar part de les tropes borbòniques l'onze de setembre de 1714, per la coneguda bretxa de llevant, conjuntament amb la bretxa del molins de vent i la bretxa del Carnalatge. En ser un dels sectors més febles de la defensa de Barcelona, posteriorment es va decidir construir la ciutadella en aquest punt (TORRAS, 1999).

En efecte, l'extraordinària resistència que oposà Barcelona al setge borbònic va tenir com a conseqüència el ferm propòsit de Felip V de dominar la ciutat amb una egòlatra ostentació de poder. A tal objecte decretà, l'any 1715, la construcció d'una gegantina ciutadella, la més gran d'Europa, pagada a compte de la ciutat vençuda amb l'objectiu d'erigir-se com a símbol d'autoritat sobre la població sotmesa i element dissuasori de futures vel·leïtats revolucionàries. Es va dissenyar a l'estil de les fortificacions que s'estaven construint a l'Europa de començament del segle XVIII. El projecte, que va anar a càrrec de l'enginyer militar d'origen flamenc Joris Prósper Van Verboom, consistia en la construcció d'una ciutadella amb una planta en forma d'estrella de cinc puntes amb els corresponents baluards —de la Reina, del Rei, del Príncep, de l'infant Don Felipe i de l'infant Don Fernando— tots units per murs rectilinis protegits pels revellins, fossat i contramuralla. Per construir-la manà enderrocar part del barri de la Ribera (1200 cases), sense aplicació de cap mena d'indemnització, així com els convents de San Agustí i Santa Clara i els elements defensius que des del segle XIII s'havien anat construint com el portal de Sant Daniel a banda de desviar el Rec Comtal .

A banda del recinte com a tal, també es van construir petits fortins, el de l'infant Don Carlos a la zona de l'actual Hospital del Mar i el Fort Pienc al nord de la Ciutadella. Els elements defensius es van construir amb prou celeritat entre 1715 i 1719, fet que contrasta amb la lentitud constructiva dels edificis interiors.

El 1869, un any després del triomf de “la Gloriosa”, el general Prim va disposar la definitiva donació a la ciutat de la fortalesa, que fou enderrocada entre aquesta data i l’any 1888, amb la condició que no s’edifiqués sinó que es fessin uns jardins. El 1870 Josep Fontserè i Mestres es fa càrrec del projecte en guanyar el concurs internacional organitzat per l’Ajuntament de Barcelona per a la realització del projecte dels futurs jardins.

A partir de 1885 l’obra del parc projectat per Fontserè quedà subordinada a una altra empresa que s’obria pas en els medis polítics de l’Ajuntament de Barcelona: l’Exposició Universal. Aquest any, Eugenio Serrano de Casanova, un ex militar carlí instal·lat a Barcelona, proposà a l’ajuntament l’organització d’una Exposició Universal a imatge de les que ja s’havien celebrat en altres capitals europees, després que les primeres temptatives de realitzar l’exposició a Madrid fracassaren. Aquestes exposicions, iniciades a Londres en 1851, vivien un gran moment, sent considerades un dels majors esdeveniments polítics, econòmics i socials del món. En elles, cada país exposava els èxits i avanços tecnològics, i feien gala del seu potencial econòmic i industrial. En principi, organitzar una Exposició era una oportunitat de desenvolupament econòmic per a la ciutat organitzadora i de gran prestigi internacional. Serrano de Casanova s’ofereix a organitzar l’esdeveniment sense subvencions, només a canvi de la cessió gratuïta d’un solar de 200.000 m² durant el període del certamen i dels drets d’explotació. L’Ajuntament va mostrar interès pel projecte i el 9 de juny va signar un conveni on li cedia els terrenys de l’antiga Ciutadella on s’estava construint el parc projectat per Fontserè. No obstant, un any abans de la data d’inauguració, el grup promotor (amb Serrano de Casanova al capdavant) va fer fallida i va deixar inacabat l’execució del projecte. Llavors, l’ajuntament es va responsabilitzar i prendre la decisió de portar-lo a terme. Amb la data d’obertura tirant-se damunt, va haver de reestructurar el programa i realitzar una sèrie de canvis que van buscar donar un gir positiu al conjunt: es va decidir traure el màxim profit de la situació del parc de la Ciutadella, donar protagonisme als jardins i obrir un sector que es beneficiaria de la seva proximitat al mar; així mateix, es van començar diversos projectes urbanístics, com l’ordenació de la Rambla, la urbanització de l’actual passeig de Lluís Companys, l’obertura del Paral·lel i el passeig de Sant Joan, etc. Finalment, la Primera Exposició Universal de Barcelona va tindre lloc entre el 8 d’abril i el 9 de desembre de 1888.

Així, es va urbanitzar el Parc de la Ciutadella, que després de la finalització de l’Exposició es va convertir en el parc més gran de la ciutat; es va finalitzar la urbanització de tot el

front marítim de la ciutat, entre el Parc de la Ciutadella i les Rambles, a través de la construcció del Passeig de Colom —que va incloure el Monument a Colom, de Rafael Atché, en el punt d'unió del Passeig de Colom i la Rambla; el monument es va inaugurar l'1 de juny de 1888, en plena celebració de l'Exposició— i un nou moll a l'actual Moll de la Fusta; igualment, es va dotar d'il·luminació elèctrica als primers carrers de Barcelona: La Rambla, passeig de Colom, plaça de Sant Jaume i interior del recinte de l'Exposició.

El Palau de la Indústria i el Comerç representava l'element central de l'exposició. Aquest estava situat a l'extrem sud-est del parc adaptant la seva planta semicircular a les vies del tren. Aquest edifici consistia en una gran nau central amb naus laterals adossades a banda i banda dibuixant una mitja circumferència. Les naus laterals eren fetes de fusta, mentre que la central es projectà l'obra amb estructura de ferro. Aquesta havia de ser un edifici permanent un cop s'hagués desembarassat de les laterals al finalitzar l'exposició (SÁNCHEZ, 1994).

Moltes d'aquestes instal·lacions van ser enderrocades just acabar l'exposició o poc temps després. I dels pocs edificis construïts amb motiu de l'Exposició que encara es troben en peu, volem destacar l'Arc de Triomf, el Palau de les Ciències, el Palau de l'Agricultura i el Palau de Belles Arts, el Castell dels Tres Dragons, el Gran Hotel Internacional i el Monument a Colom. Així mateix es van aprofitar tres edificis de l'antiga ciutadella militar com la capella (actual Parròquia Castrense), el palau del governador (actualment l'IES Verdaguer) i l'arsenal, un gran edifici barroc porticat, (actual seu del Parlament de Catalunya).

Un cop conclòs l'esdeveniment, les naus laterals del Palau de la Indústria es van enderrocar així com altres edificis, com el Gran Hotel Internacional, i es va continuar amb el projecte del parc enjardinat. La nau central del Palau de la Indústria acabaria enderrocant-se als anys 20 del segle XX.

El 1892 el Sr. Lluís Martí Codolar va cedir a l'ajuntament el conjunt d'animals que posseïa a la seva finca d'Horta coneguda com la Granja Vella. De la col·lecció d'animals n'hi havia tant d'autòctons com d'exòtics. L'ajuntament acomodà els animals en un sector del Parc de la Ciutadella comprès en una franja a tocar del carrer Wellington entre el carrer

Pujades i el passeig de Circumval·lació. D'aquesta manera el zoo es va inaugurar el 24 de setembre de 1892.

A partir de 1927, i un cop enderrocada la nau principal del que havia estat el Palau de la Indústria de l'Exposició Universal de 1888, el zoo s'amplia en aquesta direcció. Després de la Guerra Civil el zoo va anar creixent i canviant fins a adquirir la fesomia actual.

ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

Dins el context que ens ocupa, el Parc Zoològic i els seus voltants, s'han dut a terme un seguit d'intervencions arqueològiques en els darrers anys que han permès conèixer millor l'evolució d'aquest sector de la ciutat al llarg del temps:

Intervenció **310/1989**¹ (passeig Pujades, passeig Picasso, carrer Wellington, carrer Til·lers): l'actuació arqueològica es va centrar en un quilòmetre de recorregut de la xarxa del col·lectors de Bogatell Sud/Est en els seus trams: Vilanova-Pujades, Pujades-Circumval·lació. L'obra consistia en la realització d'una trinxera de secció cubeta al llarg del traçat, de la qual la fondària i amplada variava en funció de les necessitats del col·lector. Muralla del segle XIII-XIV. Pel que fa a les restes de la tercera muralla, es va poder documentar a la zona de l'avinguda dels Til·lers tres segments d'aquesta, els compresos entre el Portal Nou i el Portal de Sant Daniel, a més de dues de les onze torres que flanquejaven aquest pany de muralla rectilini. El trajecte de la muralla quedava interromput o immers pels murs de la fortalesa del segle XVIII. Les dues torres, una de planta poligonal i l'altra quadrangular, estaven separades uns 30 m i quedaven adossades al llenç de muralla sense observar-se diferències constructives. Tant la muralla com les torres es conservaven en una alçada de més de 2 m. La muralla tenia un gruix de 3 m i estava feta en base a un doble full de paredat, la cara interna similar a l'externa, de filades horitzontals de carreus regulars i el farciment de pedres i força morter. En el tram més al nord-oest, tant la cara externa com interna lluien un encintat de morter. Pel que fa a la fonamentació, no es va poder observa gran cosa, només en una de les torres, la banquetta de la qual era de blocs de pedra ofegats en morter.

¹ La informació d'aquesta intervenció s'ha extret de: <http://cartaarqueologica.bcn.cat>.

Entre els segles XVI-XVII les muralles que envoltaven Barcelona es veuran reforçats per un nou element defensiu: els baluards. El Portal Nou, a mitjans del segle XVII, serà un dels punts escollits per ubicar-ne un d'ells, però va quedar molt malmès arran de l'atac a la ciutat per part dels francesos el 1697, a les acaballes de la Guerra dels Nou Anys. A la zona del passeig Lluís Companys amb avinguda Vilanova es va documentar dues de les cares i l'angle d'aquest baluard. L'alçada conservada era de 4,75 m. aproximadament. Presentava un parament de doble full de paredat. Al seu interior es va localitzar un mur de pedra, perpendicular a la cara interna del baluard que es perllongava en direcció SE-NO. També es va poder apreciar un paviment de llambordes.

Barri de la Ribera / Monestir de Santa Clara: En concret, les restes localitzades es van atribuir a l'illa del monestir de Santa Clara i a l'illa davant del monestir i davant del Portal de Sant Daniel que va fins el Portal Nou. Pel que fa a les restes dels habitatges es tractava de parets de tàpia arrebossades, parets de pedra d'aparells irregulars, cantonades, pilastres, esglaons...La majoria de les dependències trobades formarien part de la zona de cuina o rebost de les cases. Pel que fa a les dimensions d'aquestes es va poder calcular entre els 47,5 i 25 m². Juntament a les illes de cases, en el sector rebaixat a la vora del monestir es va documentar un carrer empedrat amb la xarxa de clavegueram. Aquest tram de carrer es va atribuir al carrer de Santa Clara, documentat des del segle XIV.

Rec Comtal: Pel que fa a l'antic Rec Comtal es va localitzar un tram a la cruïlla de l'avinguda Vilanova amb el Passeig Lluís Companys, en direcció nord-est/sud-est. Amb l'actuació es va poder documentar que el Rec en aquesta zona s'havia convertit en el passadís del metro de la Línia 1. Malgrat la transformació que havia sofert (desaparició del sostre i del seu nivell primitiu de sòl), es va poder deduir que els murs tenien un gruix de 1,5 m, separats per uns 4 m l'un de l'altre i conservaven una alçada de 2,45 m. A nivell constructiu estava format per pedres de mida mitjana - gran lligades amb morter. La cara interna del mur era llisa amb blocs de pedra ben encaixats, mentre que la cara externa era molt grollera. Aquests aspectes va portar a determinar que possiblement en aquesta zona el rec no fos per sota del nivell del sòl. En un part exterior del Rec es va localitzar una estructura de forma rectangular que es va interpretar com un punt on es prenia aigua. També a la zona del carrer Rec es va localitzar una part de la xarxa de sanejament projectada per l'enginyer Pedro Garcia Faria a finals del segle XIX. Aquest correspondria

a un dels tipus descrits per ell com “emisario”, el traçat dels quals coincidia amb el de l'antic Rec Comtal.

Ciutadella: L'actuació arqueològica també va permetre posar al descobert diverses zones de la ciutadella militar del segle XVIII. Un dels aspectes que es va documentar es que per a la seva construcció no es va practicar una demolició total de les restes anteriors, si no al contrari. Així, es va constatar que una part de la muralla del segle XIV estava embogada dins de la contraescarpa o, en una altra zona, es mantenia un fragment de la muralla en connexió amb l'escarpa del baluard. Pel que fa referència a l'enderroc de les cases del barri de Ribera, només fou total quan coincidia amb el traçat del fossat, mentre que en els indrets on es van situar glacis, terres reforçant els contraforts de baluards, revellins, murs–cortina, les runes de les cases quedarien tan sols tapades. L'obertura de la trinxera del col·lector va permetre documentar dos trams de cortina i tres trams del mur del baluard. Un dels trams era el comprès entre el Baluard del Rei i el Baluard de la Reina, on es trobava la porta principal d'accés, element que marcava el punt mig del costat del pentàgon. El segon tram era el situat entre el baluard de la Reina i el del Príncep. Pel que fa a les estructures internes dels baluards, que dibuixaven una estructura en forma de T segons els documents, al del Rei es va poder resseguir la part ample més propera a la punta del baluard; en el cas del de la Reina es van poder documentar els murs en direcció a l'interior de la plaça. Es va localitzar el forat d'escala d'una de les poternes situades en el revers de l'“orillo” del baluard. Les poternes eren com a portes o passos subterranis que comunicaven amb el fossat, i estaven coberts per una volta a prova de bomba. L'accés des de la porta fins el capdamunt del baluard es feia a través d'una escala que hom ha definit de botó rodo o de cargol amb ànima. Dins de les parets de l'escala es van poder recuperar diversos dibuixos fets a llapis en vermell i en negre. La temàtica d'aquests dibuixos era variada (arquitectònics, vegetals, figuratius, cal·ligràfics...), dels quals es van realitzar calcs. La unió d'un baluard amb l'altre es feia mitjançant un mur–cortina o cortina i en aquesta s'obria la porta principal, una porta amb frontó i pilastres, a la qual s'hi accedia a través d'un pont llevadís a l'entrada i un pont fix d'arcades amb pilastres en forma de prisma que comunicaria amb el revellí. Aquest mateix sistema d'arcades amb volta de maons es va documentar en el trajecte d'entrada al recinte des de l'exterior, si bé l'amplada era més gran i presentava una superfície de llambordes i la calçada anava flanquejada amb uns pilons. A l'altre costat del pont llevadís es va recuperar part de la planta baixa del cos de guàrdia (vestíbul, cos de guàrdia pels soldats i cos de guàrdia pels

oficials i unes escales per pujar als terraplens). També es van localitzar diversos segments de la contraescarpa o talús del vall oposat a l'escarpa; i es van testimoniar dues parts del revellí que es trobava entre el baluard de la Reina i el del Príncep.

Intervenció **190/05** (Parc de la Ciutadella, passeig Picasso, carrer Pujades) (GEA, 2006, 2008): La intervenció arqueològica comprenia la realització de diverses rases i cales per tal de portar a terme, per part de Parcs i Jardins de Barcelona, la instal·lació d'una nova xarxa de reg i la plantació d'arbres i arbustos i la realització de parterres de gespa amb tractament especial. Les tasques arqueològiques es van dividir en cinc sectors. Totes les actuacions van permetre identificar diverses restes arqueològiques que anirien des de l'època medieval fins el segle XX. Pel que fa a les restes d'època medieval, es va posar al descobert un tram de la muralla que tancava la ciutat de Barcelona pel seu vessant nord-est. Concretament, es va localitzar la cantonada que la muralla formava entre la cortina que baixava des del Portal Nou i la que s'obria en direcció nord-est per tal de deixar dins del recinte, el Convent de Santa Clara. Aquesta cantonada presentava el que semblava una mena de torre que estaria relacionada amb el proper Portal de Sant Daniel, del qual es va localitzar l'arrencada d'una torre poligonal, que el flanquejava pel seu costat nord-est i que apareix a la planimetria de l'època, i un possible cos de guàrdia annex a la porta pel seu costat interior. També, es va poder identificar dos segments de la muralla medieval situats a l'actual Plaça d'Armes, davant del Parlament. Aquestes pertanyien a l'anomenada "Cortina de Ribera", situada entre el baluard de Santa Clara i el baluard de Llevant.

Pel que fa a les restes d'època moderna, concretament del segle XVIII, correspondrien a la ciutadella borbònica. Així doncs, es creu que s'identificaren diversos trams del mur que limitava el camí cobert que, com és normal en aquest tipus de fortificacions, corria paral·lel als fossats exteriors de la fortalesa. A la vegada, s'haurien documentat dos fragments de la contraescarpa o mur extern que limitava el fossat que circumdava la fortalesa; tres trams dels travessos que se situaven a intervals regulars dins del camí cobert; un fragment de la cortina que unia els baluards "Del Rey" i "Del Príncep"; restes dels edificis annexos que originalment s'havien situat als costats de la Capella Castrense, una part del mur perimetral que la circumdava, així com un passadís/canalització amortitzada i restes del cementiri que se situava darrera d'aquest edifici (amb una inhumació in situ i moltes restes òssies inconnexes); un tram del passadís a prova de bomba que se situava sota el

baluard anomenat “Del Rey”; paviment original de llambordes que circumdava l’antic Palau del Governador (actual Institut Verdaguer) i un conducte de doble canalització, ja amortitzat, que va funcionar amb el mateix edifici; fonamentacions dels quarters per a la tropa i oficialitat que es van situar a dos dels costats de la Plaça d’Armes de la fortalesa; part de les dues cares i el flanc nord/nord-oest del revellí a través del qual s’accedia a la porta principal de la fortalesa mitjançant dos ponts llevadissos; un paviment de llambordes de només 64 centímetres d’amplada limitat per dos murs i un tercer mur que s’adossava a un dels dos últims; un mur que podria correspondre al parament intern de la cortina que unia els baluards “Del Rey” i “De la Reyna” o bé al mur de contenció que servia, alhora, per suportar una de les rampes que donaven accés al baluard “Del Rey” i que es trobava adossat a la pròpia cortina; diverses estructures que, malgrat no aparèixer a les planimetries que es van consultar, seguien exactament la mateixa orientació que els edificis actuals de la Plaça de les Armes i que, per tant, estarien plenament relacionats amb la fortalesa borbònica.

El tercer moment cronològic corresponia a la construcció del propi Parc de la Ciutadella i l’Exposició Universal de 1888. D’aquesta cronologia es va documentar una fonamentació quadrangular que estaria relacionada amb un monument de l’Exposició Universal de 1888; un petit fragment d’un possible paviment de morter de calç que, donada la seva cota i situació, hem considerat que pot estar relacionat amb aquestes construccions; un graó d’una escala de pedra idèntica a les que avui podem trobar al passeig dels Til·lers, situat al passeig de Joaquim Renart; dos murs realitzats amb pedres ben treballades lligades amb morter de calç que formaven cantonada davant de la gran Cascada Monumental, i que, a partir de fotografies de principis del segle XX, es va poder relacionar aquestes restes amb un restaurant que es va situar en aquest indret; una canalització amb parets i la coberta realitzades amb grans carreus ben treballats relacionats amb la construcció del parc o l’Exposició Universal de 1888; diverses estructures de poca entitat (clavegueres majoritàriament); diverses restes de canalitzacions.

Intervenció **126/06** (Passeig de Circumval·lació, 8-14. Estació de França) (SANTANACH, 2008): Aquesta intervenció va permetre documentar un seguit d’estructures vinculades al conjunt d’elements de caràcter poliorcètic que rodejaven la ciutat entre els segles XVI-XIX. Es va excavar un tram de la muralla de mar i el tram final del Rec Comtal, just en el punt on travessa la muralla, així com diversos elements relacionats amb la conducció del Rec

fora muralles i la contraescarpa del fossat que unia el vall de la Ciutadella amb el de la muralla de la ciutat.

Intervenció **113/07** (Passeig Circumval·lació)²: Aquesta intervenció va venir motivada pel projecte de construcció del complex esportiu Casc Antic al parc de la Ciutadella. Així, es va realitzar tan un rebaix general del solar en una primera fase, com diversos sondeigs en zones concretes per tal de valorar el nivell d'afectació de les restes per la infraestructura de l'obra. En aquesta intervenció també es va procedir a l'aixecament fotogramètric de diversos elements de la ciutadella com van ser la contraescarpa (la cara vista) i una part del baluard de "La Reyna" (la cara vista). Finalment es va procedir al desmuntatge total de les estructures contemporànies i al desmuntatge parcial d'algunes de les estructures de la fortificació. A partir de les restes documentades en l'actuació es va poder establir tres períodes clars d'ocupació.

El primer es va situar entre la segona meitat del segle XVI i principis del segle XVIII. Aquesta fase estava caracteritzada en el seu inici pels primers estrats que s'assentaven directament sobre el nivell geològic de la zona, els quals es van relacionar amb el tancament de la muralla de mar al segle XVI, i l'explotació agrícola dels terrenys no emmurallats. Aquesta darrera activitat quedava evidenciada amb la documentació de dos sínies i les restes d'un mur que actuava com a límit entre una zona d'horts i un carrer, aquest darrer identificat amb les planimetries antigues com el "carrer que va a la muralla".

El segon període estava definit per la construcció de la fortalesa de la Ciutadella, a partir de 1716, aproximadament, fins al seu enderrocament, a partir de l'any 1868. La construcció de la Ciutadella, pel que fa al solar que ens ocupa, va suposar l'amortització de les hortes que havien existit fins aquell moment i va comportar canvis molt significatius en l'orografia del terreny, amb l'excavació del fossat i l'aportació de terra a la zona on havia de transcórrer el camí cobert de la fortalesa. D'aquesta manera es va poder documentar un fragment de quasi 30 m de longitud i 3,87 m de potència conservada d'una de les cares del baluard conegut com "De la Reyna". El mur presentava un atalussament característic en aquest tipus de fortificacions i un relleix, construït amb una filada de pedra de fil, que indicava el nivell de circulació original de l'interior de la fortificació. A l'extrem

² La informació d'aquesta intervenció s'ha extret de: <http://cartaarqueologica.bcn.cat>.

oposat del fossat, que arribava a assolir una amplada de més de 31 m, es va documentar el mur que el limitava pel costat oposat al del baluard, la contraescarpa, en una longitud d'uns 52 m. La potència conservada d'aquesta estructura, sense tenir en compte la seva fonamentació, era d'entre 3,1 i 4,8 m dels 6 m originals. A nivell constructiu, la contraescarpa era molt similar a l'escarpa o paret del baluard, amb l'atalussament característic, si bé en aquest cas el carreuat presentava unes mides una mica més petites. A l'extrem nord del tram de contraescarpa documentat es conservava part del coronament original de maons en adquirir l'estructura en aquell punt un pendent descendent. A la vegada, dins del període corresponent a la fortificació borbònica, es va poder documentar restes del camí cobert que envoltava l'edifici militar, concretament es van identificar les restes d'una trava defensiva i tres fragments del mur que limitava el camí cobert pel seu costat exterior. Finalment, pel que fa a aquesta fase, al voltant de la trava defensiva hi havia les restes de l'encaix destinat a posar una palissada en cas de setge.

El tercer període s'iniciava amb l'enderroc de la fortalesa borbònica, a partir de 1868, fins a l'actualitat i estava definit, bàsicament, per una sèrie d'edificacions que es varen situar en aquest sector en relació a l'Exposició Universal de 1888. Aquests edificis, alineats ja amb la trama urbana actual, varen patir diverses modificacions i ampliacions fins al seu enderrocament, a la dècada dels anys 90 del segle XX. La construcció de les fonamentacions d'aquest període van afectar tant els elements del camí cobert i la contraescarpa de la fortificació com els nivells estratigràfics anteriors a l'edifici militar.

Intervenció **024/10** (Parc de la Ciutadella)³: Arran de la intervenció arqueològica realitzada al Circuit d'Educació Viària de la Guàrdia Urbana del Parc de la Ciutadella i a l'interior del Parc Zoològic, es pogueren extreure una sèrie de dades d'interès arqueològic. Aquestes, feien referència a certs aspectes dels sistemes defensius com de tipus morfològic o de les tècniques constructives emprades tant del tram de muralla del segle XVI com de la ciutadella borbònica, així com també del posterior procés de destrucció d'aquests i la construcció de l'Exposició Universal de 1888.

Tram de muralla del segle XVI: Les evidències d'ocupació més antigues documentades a la intervenció es centren bàsicament en la construcció del tram de muralla del segle XVI,

³ La informació d'aquesta intervenció s'ha extret de: <http://cartaarqueologica.bcn.cat>.

localitzada en un sondeig. Sembla que fou en aquest segle quan es va començar a construir la muralla de mar, el sector més desprotegit de la ciutat, tancant definitivament el traçat de la fortificació de la ciutat. D'altra banda, es construïren tres baluards que no responen a un model o estil basat en els tractats de l'època: el de Llevant, el de Ponent i el de Migjorn. El tram de muralla localitzada a la present intervenció, que es situa al nord-oest del baluard de Llevant i es dirigeix cap el Portal de Sant Daniel, mostrava un parament força acurat amb carreus de pedra de Montjuïc i un cos intern de pedra i morter de color beix de bona qualitat. Comptava amb una orientació en sentit nord-oest/sud-est, i apareixia a una fondària respecte al nivell de circulació actual d'1 m (a una cota de 3,65 m s.n.m.). D'aquest tram de muralla, cal destacar la presència d'una tronera o obertura practicada en el mur per deixar passar la boca d'un canó. La seva ubicació permetria la defensa del flanc nord-oest del baluard de Llevant.

Ciutadella borbònica: Un cop acabada la Guerra de Successió amb la victòria de Felip s'enderrocarà part de la muralla de llevant i de marina per construir la Ciutadella militar que comportà l'arrasament del barri de la Ribera al voltant de l'actual Mercat del Born. En aquest sentit, en dos dels sondejors es van documentar les possibles restes constructives d'un magatzem de palla i ordi que, situat a l'interior de la Ciutadella, es localitzava just davant del baluard de Don Fernando. D'altra banda, en un altre sondeig, es va localitzar el mur o límit intern de la Ciutadella, concretament del tram situat entre els baluards de Don Fernando i el de Don Felipe. Es tractava d'una obra realitzada amb blocs de pedres de diferents mesures i morfologies, alguns d'ells ben escairats, lligats amb morter sorrenc de color beix.

Exposició Universal de 1888: Finalment, a partir del 1870 s'inicia el procés d'enderroc de la Ciutadella amb motiu de la construcció del recinte de l'Exposició Universal de 1888. Aquesta, que ocupava una superfície de 380.000 metres², s'estenia des de l'Arc del Triomf, el Parc de la Ciutadella, el Parc Zoològic, i part de l'actual Estació de França fins al lloc on avui dia s'ubica l'Hospital del Mar. Tanmateix, un cop finalitzada, es van conservar tres edificis de la Ciutadella: el Palau del Governador, la capella i l'arsenal que, després de diverses reformes, es convertí en la seu del Parlament de Catalunya. En primer lloc, al circuit d'educació viària es documentà una estructura soterrada interpretada com un possible col·lector que, a partir de la seva situació i tècnica constructiva, s'ha relacionat amb les infraestructures de l'Exposició, encara que no es pot descartar el fet que pertanyi

a una construcció u obra posterior. En d'altres sondejos es trobà un paviment de rajol que s'interpreta com la coberta de dit col·lector. En canvi, en un dels sondejos, es va documentar l'interior d'aquest servei, format per dos murs perimetrals obrats amb blocs de pedres lligats amb morter de calç blanca i amb un terra de rajol de morfologia quadrada.

Pel que fa a l'interior del zoo, es trobaren un grup d'estructures que presentaven una major dificultat alhora d'atribuir-les una datació ja que, d'una banda, els nivells o estrats que les amortitzaven no proporcionaren suficients materials per precisar la seva cronologia i, d'altra banda, aquestes no apareixen a les planimetries històriques. No obstant, a partir de la seva situació, tècnica constructiva i fondària a la que apareixien podrien correspondre a les instal·lacions o construccions de l'Exposició Universal de 1888.

Intervenció **071/10** (Parc de la Ciutadella)⁴: La intervenció va consistir en el control arqueològic dels rebaixos per a dur a terme una reforma al parc zoològic. Les estructures aparegudes es poden situar en dues fases cronològiques. La més antiga es relaciona amb la ciutadella borbònica. Concretament, es tracta d'un dels murs del baluard de Don Fernando. Per les seves característiques constructives es podria tractar d'una de les façanes del baluard, tot i que en la seva superposició sobre plànols antics de la Ciutadella l'estructura queda ubicada a l'interior del baluard. La segona fase està vinculada a un dels principals edificis de l'Exposició Universal, el Palau de la Indústria i el Comerç. En la present intervenció s'han documentat diverses fonamentacions, contraforts i serveis associats a aquest edifici.

Intervenció **077/11** (Parc de la Ciutadella)⁵: La intervenció arqueològica realitzada al Parc de la Ciutadella, concretament a la instal·lació d'hipopòtams del Parc Zoològic, tenia com a objectiu l'obtenció de dades objectives sobre la presència i ubicació exacta de restes arqueològiques (especialment de les restes constructives de la Ciutadella Borbònica), per tal de valorar l'estat de conservació i la potència estratigràfica d'aquestes. Es van efectuar un total de 3 sondejos a l'interior del zoo mitjançant una màquina retroexcavadora. Les mesures d'aquesta màquina van determinar la fondària que es pogué assolir en cada sondeig, uns 2 m. En quant als resultats, no es localitzaren restes constructives de la Ciutadella borbònica. Aquestes restes, com a mínim en els sondejos que es realitzaren i si

⁴ La informació d'aquesta intervenció s'ha extret de: <http://cartaarqueologica.bcn.cat..>

⁵ La informació d'aquesta intervenció s'ha extret de: <http://cartaarqueologica.bcn.cat..>

encara es conserven, es situarien per sota de les estructures i estratigrafia que s'interpreten com de l'Exposició Universal, és a dir, a més de 2 m de fondària respecte a l'actual nivell de circulació. Per tant, les estructures més antigues que s'enregistraren — alguns murs, un dipòsit i un pilar— corresponen al complex de l'Exposició Universal, probablement al Palau de la Indústria i el Comerç. Aquesta infraestructura, que ocupava una superfície de 380.000 metres², s'estenia des de l'Arc del Triomf, el Parc de la Ciutadella, el Parc Zoològic, i part de l'actual Estació de França fins al lloc on avui dia s'ubica l'Hospital del Mar. Tanmateix, un cop finalitzada, es van conservar tres edificis de la Ciutadella: el Palau del Governador, la capella i l'arsenal.

5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Les motivacions per les quals s'ha fet necessari un seguiment arqueològic es deu, com ja hem comentat més amunt, al fet que les obres es desenvolupen en un espai inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un eminent valor històric, donat que es troba relacionat amb un sector històric molt destacat per a la ciutat.

En el cas concret que ens ocupa, aquest interès ve donat per la presència d'estructures arqueològiques i arquitectòniques de diferents èpoques molt significatives:

- Es troba dins una de les zones pertanyents a l'ager de la ciutat romana.
- És a l'exterior de les muralles medievals dels segles XIV i XVI.
- Està situat a l'interior de la Ciutadella borbònica (S. XVIII), en el sector del revellí que hi ha entre els baluards de "Don Fernando" i de la "Reyna".
- En aquest mateix sector hi va haver el Palau de la Indústria i el Comerç, que formava part del conjunt d'edificis de l'exposició Universal de Barcelona de l'any 1888.
- El Parc de la Ciutadella està declarat *Jardí Artístic* pel Ministerio de Educación Nacional, Decret de 21 de desembre de 1951.
- Inclòs al Catàleg Arquitectònic del Patrimoni Històric-artístic de la Ciutat de Barcelona de l'any 1979: A, I, fitxa 199.
- Inclòs al Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Catàleg del Districte 1 – Sector Oriental, núm. d'element: 42.
- La Ciutadella borbònica està declarada Monument Històric en la categoria de BCIN, segons el decret del 20 d'abril de 1949.
- En una actuació anterior al sector a tocar de les instal·lacions de les mangostes es van documentar estructures que pertanyen al segle XVIII fins al XX. Concretament, en el sector on s'haurà de realitzar el seguiment es van documentar estructures de la Ciutadella borbònica.
- A d'altres punts del parc de la Ciutadella s'han realitzat diferents intervencions arqueològiques que també han donat resultats positius relacionats amb aquests períodes, alhora que s'han documentat restes de l'ocupació del lloc prèvia a la construcció de la Ciutadella.

- A dins del Parc es té constància de l'existència d'un refugi de la Guerra Civil, del qual es desconeix el seu accés, les dimensions i el recorregut. És el núm. 0892.

Els objectius immediats es centren doncs en documentar les possibles restes arqueològiques que puguin conservar-se en el lloc, de cara a la construcció del nou delfinari del parc Zoològic de Barcelona.

6. METODOLOGIA

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adequi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada. Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d'Unitats Estratigràfiques (UE), que es pot seguir a E.C. HARRIS (1990) i A. CARANDINI (1997), sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa més de tres dècades (TRÓCOLI, SOSPEDRA, 1992). Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment.

La identificació d'una UE s'estableix mantenint l'ordre estricte d'aparició durant el procés d'excavació i es duu a terme generalment utilitzant una clau de dos, tres o quatre dígitos, començant tota la seqüència numèrica per el número 10, 100 o 1000, en funció de la magnitud de la intervenció a realitzar. Aquesta forma de procedir s'utilitza amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o algun tipus d'interferència en cas que, durant el procés, sorgeixi una estratigrafia complexa que obligui a acumular unitats estratigràfiques.

En aquest cas s'ha decidit utilitzar números de tres dígitos (UE 100, 200, 300...) en cascuna de les rases obertes, fent coincidir cada centena amb el número de rasa corresponent⁶. Així, Rasa 1 - UE 100 i següents; Rasa 2 – UE 200 i següents, fins arribar a la Rasa 5 del sector sud. No obstant, en les rases del sector nord, s'ha continuat amb la numeració de UE's, independentment del número de la rasa, és a dir, per a la Rasa 1 del sector nord hem atorgat les UE 600, la Rasa 2 del mateix sector les UE 700, etc.

⁶ La numeració de les rases ja estava feta en el projecte d'intervenció previ a l'inici dels treballs.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, s'ha seguit el del control visual directe. La tasca d'excavació de les rases esmentades s'ha dut a terme mecànicament amb màquina retroexcavadora BobCat amb pala de neteja. L'arqueòleg director estigué present durant tots aquests treballs, observant el sediment extret amb la finalitat de recuperar les restes de ceràmica, ós, metall, o de qualsevol altra naturalesa, que poguessin sortir i documentar les restes arqueològiques aparegudes en el subsòl.

La documentació de la intervenció es completa amb les fitxes de les UE documentades, l'inventari dels material mobles exhumats⁷, i un registre gràfic que inclou plantes i seccions planimètriques, i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives del desenvolupament dels treballs.

Les cotes han estat establertes en metres sobre el nivell del mar (m s.n.m.).

⁷ El material arqueològic recuperat s'ha codificat segons els següents criteris, 031 (número de la intervenció arqueològica) / 14 (any del permís) – nº de UE (Unitat Estratigràfica) – Nº inventari (número de diferenciació de les peces més significatives).

7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES

Els treballs es basaren en l'obertura de vuit rases ubicades al sectors sud i nord del Parc. Les rases estaven destinades a detectar i documentar les possibles restes estructurals pertanyents al revellí situat entre els baluards de l'Infant Don Fernando i de La Reyna de la ciutadella del segle XVIII (sud del Parc), i del baluard Del Príncepe (nord del Parc), que, a la llum de les troballes arqueològiques efectuades a la zona i de la cartografia antiga, semblen que estaven ubicats en aquests indrets. L'obertura de les rases s'efectuà com a requeriment previ a l'execució del projecte de construcció d'un nou espai pels dofins.

Les rases s'efectuaren amb una màquina retroexcavadora tipus BobCat i en tots els casos es van instal·lar tanques provisionals per aïllar els treballs de l'exterior, tant dels visitants del Parc com dels animals. La longitud de les distintes rases ha estat condicionada per les limitacions físiques dels diferents llocs on s'ubicaren. Un cop obertes les rases, i topografiada i documentada l'estratigrafia existent es procedí a reblir-les de nou amb les mateixes terres extretes.

ZONA SUD (SECTOR FONT DE LA DAMA DEL PARAIGÜES) [Fotografia 1]

- RASA 1 [Fotografies 2-15]

Orientació NO-SE. Ubicada a l'interior d'un parterre de gespa a l'est de la font de la Dama del Paraigües. L'amplada va ser d'1,10 metres i la longitud de vuit metres.

L'estratigrafia documentada fou la següent. Un primer estrat superficial (UE 100), de terra vegetal, amb 30 cm de potència. Per sota un altre estrat (UE 101), orgànic, amb petites pedres, de color marró fosc que contenia restes de runa molt recent (segle XX), amb uns 70 cm de potència. A continuació es van documentar quatre paviments successius contemporanis, el primer dels quals podria ser del segle XX i el tres següents del XIX. L'estrat UE 101 cobria els dos primers paviments:

UE 102: paviment conservat a l'extrem SE de la rasa, només en una longitud de 80 cm i un amplada que ocupava tota la de la rasa (1,10 metres)⁸. Estava constituït per una fina capa de quitrà disposada a sobre d'un conglomerat de grava unit amb ciment, que proporcionava una superfície de gran duresa. Tenia una potència total de 10 cm, i estava a un metre per sota de la rasant actual de circulació. Aquesta pavimentació es va construir a sobre d'una altre (UE 103), formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació. En total presentava una potència d'uns 10-12 cm. S'estenia al llarg de sis metres, però estava trencat en el extrem NO de la rasa. Per sota d'aquesta pavimentació es va documentar un altre estrat (UE 104) format per terra amb restes de runa contemporània (segle XIX) i de 18 cm de potència.

Aprofitant que a l'extrem NO la pavimentació estava trencada, es va prosseguir amb el rebaix de la rasa en aquest punt. Per sota de la UE 104, es va documentar un tercer paviment (UE 105), en aquest cas estava format amb graves fines barrejades amb una mica de calç, molt endurit, amb un gruix d'uns 12 cm. En realitat es va poder verificar que aquest paviment era la reparació d'un altre anterior (UE 106) que estava trencat (UE 107). Aquest estava construït amb una barreja d'argiles, pedres i maons, units amb morter de calç, amb un resultat final que recorda a un *opus signinum*, encara que de factura més deficient⁹. Tenia una potència de 10 cm i es troba a 1'65 metres sota el nivell de circulació actual (5,20 m s.n.m.). La reparació de grava va reomplir el forat format en aquest paviment, però el van elevar per damunt d'aquest uns centímetres i es va cobrir també la part conservada, repavimentant per complet tot el sòl en aqueix punt. Ho interpretem com una pavimentació relacionada amb l'Exposició Universal i repavimentacions posteriors, tot i que l'última, cronològicament parlant (UE 102), fins i tot es podria remuntar segurament al segle XX.

⁸ Aquest mateix paviment va sortir de forma molt més extensa a la Rasa 2 (UE 202) de la mateix zona sud.

⁹ En un primer moment, al ser documentat en planta, aquest paviment semblava una part d'un mur. Per aquest motiu, i d'acord amb els responsables del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona, es va decidir ampliar la rasa en aquest extrem NO (1,5 m d'amplada extra) per tal de tractar de documentar-lo amb tota la seva amplada. En el transcurs d'aquests treballs es va poder determinar la seva verdadera naturalesa.

Per sota del paviment UE 106, hi havia un estrat (UE 108), de matriu argil·losorrenca, color marró fosc, i que contenia restes de runa i material constructiu. No es va poder determinar la seva potència total.

Finalment, es va documentar un petit retall (UE 109) en aquest extrem NO, de funcionalitat indeterminada, d'un metre de llarg i forma triangular, que trencava tota l'estratigrafia des del paviment UE 103 fins l'estrat UE 108. Estava reomplert per un nivell de terra sorrenca, solta, de color marró clar (UE 110). La cota màxima a què es va rebaixar el sondeig en aquest punt va arribar als dos metres.

- **RASA 2 [Fotografies 16-31]**

Orientació NO-SE. Ubicada entre el camí de terra —transitat per vianants— i el parterre de gespa que rodeja la font de la Dama del Paraigües, a l'est de la mateixa. L'amplada va ser d'1,40 metres i la longitud de cinc metres. La rasa presentava algunes limitacions d'espai donat que hi havia un focus i unes plantes amb flors ornamentals que s'havien de respectar.

La seqüència estratigràfica comença amb l'estrat superficial de terra vegetal en el parterre i sauló en el camí (les hem unificat en la UE 200), d'uns 14 cm de potència. Per sota apareixia un altre estrat (UE 201), de matriu argil·losorrenca, marró fosc, amb morter i petites pedres, molt compactat, amb uns 78 cm de potència. A continuació es van documentar tres dels quatre paviments de la Rasa 1 (únicament no es va documentar l'equivalent de la UE 105, és a dir, la reparació del paviment UE 106). En primer lloc, per sota de l'estrat UE 201, va aparèixer el paviment UE 202, de 10-12 cm de potència, que és el mateix que el més modern de la Rasa 1 (UE 102), amb les mateixes característiques constructives (capa de quitrà disposada a sobre d'un conglomerat de grava unit amb ciment). En aquest cas s'estenia per quasi tota la rasa, encara que estava una mica trencat en algun punt. Es va d'haver de trencar amb el martell pneumàtic de la màquina. Per sota, un petit nivell de runa (UE 203), amb uns 16 cm, que segurament anivellava el terreny para la col·locació d'aquest paviment UE 202. A la vegada, cobria altre paviment (UE 204), format amb graveta i terra piconades, amb algun fragment ceràmic incrustat, amb 12 cm de potència (es tracta del mateix paviment UE 103 de la Rasa 1). Aquesta pavimentació es col·loca directament a sobre d'una altre, la UE 205, que és la mateixa que la UE 106 de la Rasa 1, és a dir, construïda amb una barreja de

argiles, pedres i maons, units amb morter de calç. Té uns 10 cm de gruix. Per sota, va aparèixer l'estrat UE 206, amb 60 cm de potència, de color marró fosc, matriu argil·losorrenca, compacte, que amortitzava un tram de la contraescarpa (UE 209) del revellí ubicat entre els baluards de Don Fernando i de La Reyna de la ciutadella borbònica, i contenia materials ceràmics entre els segles XV al XIX (Blava de Barcelona fins vidriades contemporànies). Va aparèixer a 2,10 metres per sota del nivell de circulació actual (4,50 m s.n.m.), i malgrat el fragment tan petit documentat, sembla que es tracta de la cara externa del mur d'una plataforma que s'obre en aquest tram de la contraescarpa, i que té una orientació E-O, perpendicular a la cara est de la muralla del revellí. Es troba molt malmès, i fins i tot la cara vista es troba deteriorada. Es va documentar una potència màxima de 50 cm, sense que s'hagi arribat al final de la mateixa, una llargada de 1,70 metres i una amplada de 70 cm, que tampoc és la total¹⁰. Està obrada amb pedra amb incrustacions d'alguns maons massissos entre elles i morter de calç. L'estrat UE 206 també cobria, a la zona davant del mur de la contraescarpa, un paquet de sorra de platja (UE 207), que va aparèixer a uns dos metres de la rasant de circulació actual. Es van documentar 50-60 cm de potència sense que s'hagi esgotat. Estava totalment neta, sense cap mena de material.

- **RASA 3 [Fotografies 32-42]**

Orientació NE-SO. Ubicada a l'interior d'un parterre al nord de la font de la Dama del Paraigües. La rasa presentava algunes limitacions d'espai donat que estava vallada juntament a la Rasa 4, molt propera, i al parterre no hi havia gaire espai per a les rases i l'acopi de la terra estreta; a més, la presència d'un parell d'arbres en aquell punt impedia els treballs de rebaix a prop d'ells per no danyar les arrels. Finalment, l'amplada va ser d'1,20 metres i la longitud de 7,5 metres.

L'estratigrafia va proporcionar un primer nivell de terra vegetal (UE 300, amb 70 cm de potència), que hem unificat fins arribat a l'estrat d'amortització (UE 301) d'un paviment (UE 302). L'estrat UE 301 tenia una matriu sorrenca i era de color gris, amb una consistència solta i uns 50 cm de potència. El paviment (UE 302), és el mateix trobat a les rases 1 (UE 103) i 2 (UE 204), format amb una capa de graveta, barrejada amb morter de

¹⁰ No es va poder ampliar el sondeig perquè no hi havia espai físic. L'estructura s'apropa més a la font de la Dama del Paraigües de lo que la projecció de la cartografia antiga sobre l'actual feia pensar. No podíem retrocedir més perquè ens haurien ficat dins la font; a més, la presència d'un tub d'aigua també feia d'obstacle en aquest propòsit.

calç i alguns fragments de maons, amb un gruix d'uns 12 cm. En aquesta rasa és l'únic paviment conservat. Per sota, es va documentar l'estrat UE 303, format amb terra argil·losorrenca, amb gran quantitat de runa, de color marró clar; segurament es tracta d'un paquet d'anivellació per a la col·locació del paviment. En la zona mitja de la rasa es va trobar el paviment una mica trencat i vam aprofitar-lo per continuar el rebaix a la meitat SO de la mateixa. Per sota de l'estrat d'anivellament UE 303 es va documentar un altre estrat (UE 307), de matriu argilosa, de color taronja, amb petites pedres i consistència compacta, amb una potència d'uns 10 cm. Arribant a l'extrem SO de la rasa van aparèixer les restes d'un mur (UE 305) molt arrasat (a 1,30 metres del nivell de circulació actual, 5,40 m s.n.m.), del qual només es conserven 2'5 metres de la primera filada i amortitzat també per l'estrat UE 301. L'alineació de pedres (en sentit NE-SO) estava molt fragmentada, però sembla que l'amplada total seria d'uns 50 cm. També es va detectar la particularitat que el paviment UE 302 no es trobava a l'altre costat del mur, és a dir, a la banda oest del mateix. En aquesta banda oest l'estratigrafia era diferent: per sota de l'estrat UE 301 apareixia un altre estrat (UE 306), de matriu argil·losorrenca, marró clar, amb petites pedres i molt compactat; contenia material contemporani i una potència d'uns 30 cm. Aquest estrat estava retallat per la rasa (UE 304) del mur. A continuació, l'estrat ja mencionat anteriorment (UE 307), que passa per sota del mur i del paviment, i que va proporcionar algun fragment rodat de ceràmica contemporània (segle XIX). I per últim, un estrat del qual només es va documentar en planta (UE 308), de matriu argilosa i color gris fosc¹¹.

- **RASA 4 [Fotografies 43-50]**

Orientació NO-SE. Ubicada al SO de la Rasa 3, en el mateix parterre, al nord de la font de la Dama del Paraigües, i per tant li perjudicaven les mateixes limitacions d'espai que la Rasa 3. Feia una amplada d'1,10 metres i la longitud de cinc metres.

Donada la proximitat d'ambdues rases, l'estratigrafia d'aquesta va ser plenament coincident amb la documentada a la Rasa 3. Un primer estrat de terra vegetal (UE 400) que cobria l'estrat UE 401 d'amortització d'un paviment UE 402 (igual als paviments UE 103, 204 i 302). Per sota del paviment (situat a una cota d'uns 1,30 metres per sota de la rasant actual de circulació, 5,50 m s.n.m.) hi havia l'estrat de runa (UE 403) que

¹¹ No obstant, l'estrat equivalent de la Rasa 4 (UE 408) sí va ser rebaixat fins una fondària de 2,70 metres, i el escàs material trobat es mou entre els segles XVII al XIX.

segurament servia d'anivellament. El mur (UE 405), perfectament orientat amb l'anterior, estava trencat però es va poder documentar en la secció de la rasa. També es va documentar la rasa del mur (UE 404) i el reompliment de terra (UE 409) de l'espoliació de les pedres. També ací es va verificar la diferència estratigràfica a l'oest del mur, costat on no es documentava el paviment. I igualment l'estratigrafia era la mateixa que en la Rasa 3, amb l'estrat UE 406 (UE 306 de la Rasa 3), i retallat per la rasa del mur. Per sota estava l'estrat UE 407 (UE 307 de Rasa 3), de color taronja i una potència d'entre 20-30 cm. Per últim, la UE 408 (igual a la UE 308 de Rasa 3). Aprofitant que en aquesta Rasa 4 el mur estava trencat, vam aprofitar per a baixar a l'extrem NO fins a la màxima profunditat a què arribés la màquina. La cota a què es trobava el mur era de 5,30 m s.n.m., i van aconseguir baixar un metre més, fins als 4,30 metres, a uns 2,60 metres per sota del nivell superficial. Els resultats no van ser positius i fins aquesta cota no es va documentar cap mena d'estructura arqueològica. En principi, visualment, l'estrat UE 408 sembla arribar fins aquesta fondària sense canvis. El escàs material ceràmic recuperat el situa en el segle XIX (barreja de blava catalana amb vidrades modernes i contemporànies).

- **RASA 5 [Fotografies 51-60]**

Orientació E-O. Ubicada al sud de la font de la Dama del Paraigües, dins d'un parterre molt estret, que novament va provocar problemes d'espai, als que se sumava la presència d'un arbre a què calia respectar les arrels, i un focus a terra que impedia prolongar la rasa més enllà dels vuit metres de llargària. L'amplada va ser d'1,20 metres.

Es va començar el rebaix per l'extrem est de la rasa. Primer l'estrat vegetal (UE 500) d'uns 40 cm de potència, i per sota un altre estrat de matriu argil·losorrenca (UE 501), de color ataronjat i uns 70 cm. A continuació va aparèixer un nivell de sorra (UE 503) amb restes de ceràmica, material constructiu, maons amb pòrtland, restes de deixalles, etc. de cronologia contemporània (segle XX). Es tractava del ompliment d'un retall (UE 502) que trencava un paviment (UE 504) —i tota l'estratigrafia— situat a 1,10 metres per sota del nivell de circulació actual (5,40 m s.n.m.). Per la tècnica constructiva —graveta i terra piconades, amb algun fragment ceràmic incrustat—, és el mateix paviment documentat en les altres rases (paviments UE 103, 204, 302 i 402). El retall mesurava 2,90 metres de llarg dins de la rasa, i una profunditat indeterminada doncs es va baixar fins a una fondària de 2,80 metres i no es va arribar al final. El paviment, cobert per l'estrat UE 501,

s'estenia pels quatre metres restants de la meitat oest de la rasa. Una vegada documentat, i coneixent la seva cronologia del segle XIX, es va procedir al seu trencament per continuar el rebaix. Per sota, es va documentar un estrat (UE 505), de matriu argil·losorrenca, color marró fosc, amb material que oferí ceràmiques dels segles XVI al XIX (reflex metàl·lic fins vidriades contemporànies). Aquest estrat amortitzava un mur (UE 507) identificat com un tram de la contraescarpa del revellí ubicat entre els baluards de Don Fernando i de La Reyna. Presenta una orientació NE-SO, paral·lel a la cara est de la muralla del revellí, i es dirigeix vers el mur de la Rasa 2, sense que haguéssim trobat l'angle entre ambdós per molt poc. Va aparèixer a una fondària de 2,70 metres (3,80 m s.n.m.), just al límit del braç de la retroexcavadora. Per documentar-lo va ser necessari l'apuntament de les parets de la rasa. Les planxes van deixar un espai de treball d'uns 60 cm d'amplada, i el tirants de la mateixa obstaculitzaven els moviments dins la rasa, la qual cosa va impedir realitzar treballs de rebaix suplementaris. Es va documentar la cara vista externa del mur¹², però la interna estava trencada, encara que es va verificar una amplada d'uns 80 cm. Estava obrat amb pedra quadrangular desbastada, amb fragments de maons incrustats, tot unit amb morter de calç. La llargària documentada es correspon amb l'amplada de la rasa (1,20 metres). Davant de la cara externa es va documentar el paquet de sorra de platja (UE 508) aparegut a la Rasa 2 (UE 207). A la cara interna, es va documentar un estrat (UE 509) de matriu argil·losorrenca, que no es va poder rebaixar.

ZONA NORD

- RASA 1 [Fotografies 61-69]

La Rasa 1 de la zona nord presentava algunes particularitats (que compartia amb la Rasa 2 de la mateixa zona): la rasa s'havia d'obrir i tancar el mateix dia perquè s'efectuava a l'interior del recinte d'animals (els nilgaus) que estaven exposats al públic, i que no podien estar tot el dia tancats. Existien, a més, restriccions pel que fa al lloc on es podia fer la rasa perquè havia d'ajustar-se al quadrant dret (SE) més pròxim al públic, vist des del vial exterior, no més d'uns 6-7 metres de llarg.

Per últim, s'havia de deixar el pati tal i com estava abans de les 20 hores màxim, i a més a més, en aquest cas calia separar els diferents materials de reblert que contenia el subsòl,

¹² A la que li faltava una pedra al mig, però que permetia verificar l'orientació del mur amb seguretat.

per a poder-los col·locar altra vagada en el mateix ordre, és a dir, no es podia barrejar la terra amb la sorra superficial, ni amb la grava de drenatge. Finalment la rasa (orientació NE-SO) va tenir 1,6 metres d'ample i una llargària de 3,5 metres, degut a alguns obstacles inesperats.

Primer es va extreure la capa de sauló superficial (UE 600) i es va reservar. Després un estrat argil·losorrenc, de color marró fosc, d'uns 50 cm de potència. A 30 cm de la superfície va aparèixer un dels costats d'un llac artificial (UE 602) del zoo que hi havia abans (anomenat Llac Blau). Presentava un petit canal perimetral, per fer circular l'aigua sobrera, cobert amb lloses de pedra. Es van destapar 1,40 metres de llarg i uns 60 cm d'amplada. Degut a les complicacions que suposava trencar-lo¹³, es va decidir deixar-lo i ampliar la rasa una mica per l'altre costat. Als 3,5 metres de l'extrem SO, vam localitzar la rasa de drenatge (UE 604) (d'uns 60 cm d'amplada) amb una tubular de plàstic, i el reompliment de grava (UE 605), i justament davant seu —gairebé a la mateixa cota, a 6,60 m s.n.m.— la paret SO d'un dipòsit (UE 608) segurament del segle XIX, obrat amb maons amb morter de calç. El dipòsit feia 1 x 0,90 metres, encara que aquesta última mesura no era la total doncs la paret NO s'endinsava dins el tall de la rasa (el mateix on hi havia el Llac Blau). Es va documentar un metre de potència sense arribar al final. El seu farciment de runa i terra (UE 610) presentava una cronologia contemporània (segle XX). Davant l'impossibilitat de continuar la rasa vers l'extrem SO es va prendre la decisió de rebaixar en l'espai que quedava lliure entre l'inici de la rasa i el dipòsit, uns tres metres de llargària. No obstant, al començar el rebaix es va documentar un altre estrat de runa contemporània (UE 607) (segle XX), que finalment es va veure que amortitzava un parell de tubs d'aigua antics (rasa UE 606) i que no es van voler trencar perquè cap responsable del zoo va poder confirmar que estiguessin fora de servei. La falta de temps i espai va fer impossible cap alternativa, i així es va deixar el rebaix de la rasa a una fondària d'1,70 metres (5,20 m s.n.m.).

- **RASA 2 [Fotografies 70-75]**

Aquesta rasa es va fer en el recinte dels uatipís, a tocar de l'anterior, i comptava amb les mateixes limitacions i les mateixes exigències d'iniciar i concloure els treballs el mateix dia, i reintegrar els diferents nivells sedimentaris en el mateix ordre en què estaven

¹³ Segurament el soroll del martell pneumàtic hauria espantat als animals i això s'havia d'evitar forçosament.

disposats. L'espai reservat era el quadrant esquerra mes proper al públic, vist des del vial exterior, es a dir, a tocar al Parc de la Ciutadella. Va fer 1,10 m d'ample per 7 m de llarg¹⁴, amb una orientació NO-SE.

L'estratigrafia va ser molt senzilla. Nivell superficial de sauló (UE 700) (25 cm), després un estrat d'aportació (UE 701) d'argila vermella amb nòduls de calç barrejada amb runa i deixalles (1,20 metres de potència), i per últim un altre estrat més sorrenc, de color marró clar amb pedres i restes de material constructiu (UE 702), amb uns 80 cm sense que s'hi arribés al final del mateix. En total es va baixar fins la cota de 4,25 m s.n.m.. És l'única rasa que va donar resultats totalment negatius.

- **RASA 4**¹⁵ [Fotografies 76-84]

Realitzada en un parterre de gespa entre els tancats de les gaseles i el axis, en realitat no es tracta d'una rasa perquè el petit espai destinat estava, a més a més, ubicat entre dos arbres, la qual cosa impedia reservar un espai suficient per l'acopi de la terra extreta. Per això, el sondeig en va convertir en una cala de planta pseudoquadrangular, d'uns dos metres per costat. Les arrels dels arbres van resultar ser un obstacle important al llarg dels treballs d'obertura de la cala. L'estratigrafia documentada fou la següent:

Primer l'estrat vegetal (UE 900), d'uns 60 cm de potència, que descansava a sobre d'un paviment (UE 901), que sembla el mateix trobat a les rases 1 (UE 103), 2 (UE 204), 3 (UE 302), 4 (UE 402) i 5 (UE 504), format amb una capa de graveta, barrejada amb morter de calç i una base de runa, amb un gruix d'uns 12 cm. Per sota un estrat de terra argil·losorrenca (UE 902), d'uns 18 cm (no va proporcionar cap resta arqueològica) que amortitzava lo que sembla ser un petit col·lector o canalització (UE 905), obrat en maons i morter de calç, i que feia una lleugera corba, de clara factura contemporània. Estava situat a 5,50 m s.n.m. i amb una orientació N-S. Només es van poder destapar uns 80 cm de llargària i uns 20 cm d'amplada de la canalització, sense que s'aconseguís veure-la completa. Es va documentar també el que sembla la coberta, parcialment desmuntada,

¹⁴ En principi l'espai permetia fer-la de vuit metres, però en l'extrem NO va aparèixer la rasa de drenatge i vam considerar més oportú no tocar-la donat que tampoc es guanyaria res afectant-la.

¹⁵ Després de valorar el factor temps i les probabilitats d'èxit, es va desestimar fer la Rasa 3 perquè el lloc reservat per a ella no permetia l'aprofundiment a cotes en què podrien aparèixer les estructures relacionades amb la Ciutadella borbònica, tenint en compte l'experiència de les rases 1 i 2.

obra també amb maons disposats horitzontalment a sobre de les parets de l'estructura (UE 907, farciment de la canalització). Es va continuar el rebaix al petit espai que quedava, intentant no afectar l'estructura, però poc després va aparèixer una canonada d'aigua antiga fora de servei. El reompliment de la rasa de la canonada (UE 903) —que pràcticament ocupava tota la cala i que trencava el paviment UE 901— estava farcit per un estrat de runa molt moderna (UE 904). Es va trencar la canonada per seguir baixant, però es van aturar els treballs quan va ser impossible seguir apilonant més terra estreta per falta d'espai. Es va arribar a una fondària final d' 1,60 metres (4,80 m s.n.m.).

8. CONCLUSIONS

En aquesta intervenció arqueològica s'han realitzat vuit rases informatives dins el Parc Zoològic de Barcelona amb la finalitat de saber, fonamentalment, si es conserven o no restes de la Ciutadella borbònica al subsòl dels espais previstos per al nou delfinari. En aquest sentit, els resultats han estat positius en dues rases de la zona sud (Rases 2 i 5). També s'han documentat restes relacionades amb l'Exposició Universal del 1888 en cinc de les rases, i finalment en una de les rases també s'ha detectat una antiga estructura del zoo. Finalment, només la Rasa 2 de la zona nord) ha donat resultats totalment negatius.

En les Rases 2 i 5-Sud s'han documentat dos murs que es corresponen amb la contraescarpa del revellí ubicat entre els baluards de Don Fernando i de La Reyna de la Ciutadella borbònica. El primer (UE 209) és un petit tram d' 1,70 m de llarg que sembla formar part d'una plataforma construïda entre aquest revellí i el baluard de Don Fernando. L'altre tram, aparegut a la Rasa 5 (UE 507) i d'1'20 m de longitud, es troba orientat quasi en angle recte respecte d'aquell, seguint un trajecte paral·lel a la cara est de la muralla del revellí. No obstant, no hem documentat el punt d'unió entre ambdós, encara que la seva projecció sobre la planimetria antiga permet veure que hem quedat molt a prop. No s'ha registrat la cara interna íntegra en cap cas. De la UE 209 només hem documentat 70 cm ja que la resta s'endinsava en el tall de la rasa i no hi havia espai físic per realitzar una ampliació del sondatge. Per la seva banda, la UE 507 —que només es va poder documentar en planta— tenia aquesta cara interna trencada, però l'amplada total del mur feia uns 80-90 cm, la qual cosa vol dir que el trencament hauria estat d'uns 10-20 cm, doncs altres trams de contraescarpa documentats al Parc confirmen que l'amplada màxima no supera el metre¹⁶. Van aparèixer amb una diferència de cota de poc més de mig metre, a 4,45 m s.n.m. la UE 209 i 3,80 m s.n.m. la UE 507.

Els estrats d'amortització van aportat material ceràmic barrejat dels segles XVI-XIX (des de reflex metàl·lic fins vidrades contemporànies). Per últim volem assenyalar que davant

¹⁶ Així succeeix a la intervenció que actualment s'està efectuant al recinte dels goril·les. Comunicació personal de Noemí Nebot, directora de la intervenció, a la que agraïm la seva amabilitat.

de la cara externa d'ambdues estructures es va documentar un estrat de sorra de platja a la cota de coronament dels murs, estrat que no va aparèixer al costat interior.

De la cronologia de l'Exposició Universal del 1888, hem documentat bàsicament tres paviments¹⁷. Cal dir però que el paviment superior podria ser posterior: es tracta de les UE 102 i 202, construïts amb una fina capa de quitrà disposada a sobre d'un conglomerat de grava unit amb ciment, que proporcionava una superfície de gran duresa. Estava amortitzat per estrats amb terra, runa i deixalles del segle XX. Per sota, tenim un altre paviment repartit en diverses rases: UE 103, 204, 302, 402, 504 i 901, fet amb una capa de graveta barrejada amb terra fina i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres o runa que li servia de sustentació. Amortitzats amb materials dels segles XIX-XX creiem que es tracta de pavimentacions relacionades amb l'Exposició Universal del 1888. En evident connexió amb ells, també s'han documentat en les Rases 3 i 4-Sud, les restes de fonamentacions de dos trams de mur (UE 305 i 405, que són el mateix) que semblen delimitar l'extensió d'aquest paviment. En ambdós casos, la pavimentació es troba a la banda est del mur, i desapareix al costat oest del mateix. Per últim, tenim un tercer paviment (el més antic, encara que també contemporani)¹⁸: les UE 106 i 205, obrat amb una barreja d'argiles, pedres i maons, units amb morter de calç, molt dur. La UE 106 té la particularitat que fou reparada en algun moment amb una repavimentació (UE 105) feta amb graves fines barrejades amb una mica de calç. Aquest últim paviment (UE 106 i 205) podria pertànyer a la construcció original del Parc, i el posterior (UE 103, 204, 302, 402 i 504) creiem que estaria relacionat amb l'Exposició del 1888.

També pensem que vinculats amb les diverses estructures construïdes per a l'Exposició Universal, tindríem el dipòsit (UE 608) de la Rasa 1-Nord i la canalització (UE 905) de la Rasa 4-Nord. En qualsevol cas tenen una cronologia simultània.

Per últim, va aparèixer una estructura vinculada amb el zoo: es tracta de l'antic Llac Blau, trobat a la Rasa 1-Nord (UE 602), un antic llac artificial que va existir en aquella part del zoo fins els anys 70.

¹⁷ No podem descartar que algun d'ells pugui pertànyer al moment de construcció del propi Parc de la Ciutadella.

¹⁸ En un principi vam pensar que podria ser més antic i pertànyer a la Ciutadella borbònica, però amb les evidències trobades en aquesta i les altres rases s'ha fet evident que ni la cota ni l'estratigrafia recolza aquella idea.

Hem de concloure assenyalant que els resultats negatius pel que fa a les restes de la Ciutadella borbònica en les rases 1, 3, 4 (Sud) i 1, 2 i 4 (Nord) són només vàlids fins a les cotes assolides al llarg de la intervenció. Així doncs, no podem descartar que s'hagin pogut conservar estructures a cotes més baixes de les esmentades en cada cas particular.

9. BIBLIOGRAFIA

CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.

GEA BULLICH, Miquel (2006): *Intervenció arqueològica al passeig Pujades, 10-20, passeig Picasso, 7-21. Parc de la Ciutadella, Barcelona, el Barcelonès (Codi: 190/05)*. Centre de Documentació del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

GEA BULLICH, Miquel (2008): "El portal de Sant Daniel. Darreres troballes arqueològiques al parc de la Ciutadella", a *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona (Quarhis 04)*, MUHBA, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

HARRIS, E. C. (1990): *Principios de estratigrafía arqueológica*, Ed. Crítica, Barcelona.

SÁNCHEZ, Alejandro (dir.) (1994): *Barcelona, 1888-1929: modernidad, ambición y conflictos de una ciudad soñada*. Alianza Editorial, Madrid.

SANTANACH I SUÑOL, Laia (2008): *Intervenció arqueològica al Passeig de Circunval·lació (Estació de França)(Codi: 126/06)*. Centre de Documentació del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona. Memòria inèdita.

TORRAS I RIBÉ, Josep M. (1999): *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona 1697-1714*. Ed. Dalmau, Barcelona.

TRÓCOLI, Isabel G. i SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemes de registre en Arqueologia (2 vols.)*, Pagès Editors, Lleida.

NETGRAFIA

CARTA ARQUEOLÒGICA DE BCN: <http://cartaarqueologica.bcn.cat>

10. FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 100
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,80 (en metres)	Cota Inferior: 6,50 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 101			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 101
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter, Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,50 (en metres)	Cota Inferior: 5,68 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 102-103-110 És cobert per: 100			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat sota el nivell superficial.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 102	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Morter, Altres			
Color:	Cota Superior:	5,75 (en metres)	Cota Inferior: 5,65 (en metres)
Amplada: 0,80 (en metres)		Longitud: 1,10 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 202 Cobreix a: 103 És cobert per: 101			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX-XX	
Interpretació: Paviment constituït per una fina capa de quitrà disposada a sobre d'un conglomerat de grava unit amb ciment.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 103	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,64 (en metres)	Cota Inferior: 5,54 (en metres)
Amplada: 1,10 (en metres)		Longitud: 6,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 204-302-402-504-901 Cobreix a: 104 És cobert per: 101-102 És tallat per: 109			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 104
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Marró clar	Cota Superior: 5,54 (en metres)	Cota Inferior: 5,32 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 105 És cobert per: 103 És tallat per: 109			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat sota el paviment UE 103. Sembla ser un anivellament per la col·locació de la pavimentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 105
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Paviment		
Composició Geològica: Graves			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Morter			
Color:	Cota Superior: 5,32 (en metres)	Cota Inferior: 5,00 (en metres)	
Amplada: 1,00 (en metres)	Longitud: 1,50 (en metres)		
Relacions Físiques: Cobreix a: 106-108 És cobert per: 104 És tallat per: 109			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Paviment format amb graves fines barrejades amb una mica de calç, molt endurit. En realitat es tracta de la reparació d'un paviment anterior (UE 106).			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 106	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,20 (en metres)	Cota Inferior: 5,02 (en metres)
Amplada: 1,00 (en metres)		Longitud: 2,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 205 Cobreix a: 108 És cobert per: 105 És tallat per: 107-109			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Paviment construït amb una barreja de argiles, pedres i maons, units amb morter de calç.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 107	
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall		Definició: Retall indeterminat	
Cota Superior:	5,20 (en metres)	Cota Inferior:	5,02 (en metres)
Relacions Físiques: Talla a: 106			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Retall que trenca el paviment UE 106.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 108	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Argil-lorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior:	5,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)
Relacions Físiques: És cobert per: 105-106 És tallat per: 109			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argil-lorrenca, que contenia restes de runa i material constructiu, documentat per sota del paviment UE 106.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 109
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Retall indeterminat	
Cota Superior: 5,64 (en metres)	Cota Inferior: 4,80 (en metres)	
Relacions Físiques: Talla a: 103-104-105-106-108 És farcit per: 110		
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)	Datació: S. XX	
Interpretació: Retall en l'extrem NO de la rasa, de funcionalitat indeterminada, d'un metre de llarg i forma triangular, que trencava tota l'estratigrafia des del paviment UE 103 fins l'estrat UE 108.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 110
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment	
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta	
Composició Geològica: Pedres, Sorres		
Composició Orgànica:		
Composició Artificial:		
Color: Marró clar	Cota Superior: 5,64 (en metres)	Cota Inferior: 4,80 (en metres)
Relacions Físiques: És cobert per: 101 Farceix a: 109		
Fase Cronològica:	Datació:	
Interpretació: Farciment del retall UE 109. Nivell de terra sorrenca, solta, de color marró clar.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 200
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial	
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Solta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres		
Composició Orgànica:		
Composició Artificial:		
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 6,44 (en metres)
Relacions Físiques: Cobreix a: 201		
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)	Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 201
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,44 (en metres)	Cota Inferior: 5,68 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 202 És cobert per: 200			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat sota el nivell superficial.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 202
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Paviment		
Composició Geològica: Graves			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Morter, Altres			
Color:	Cota Superior: 5,68 (en metres)	Cota Inferior: 5,58 (en metres)	
Amplada: 1,40 (en metres)	Longitud: 5,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 102 Cobreix a: 203 És cobert per: 201			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Paviment constituït per una fina capa de quitrà disposada a sobre d'un conglomerat de grava unit amb ciment.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 203	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Anivellament	
Textura: Altres		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Marró clar	Cota Superior: 5,58 (en metres)	Cota Inferior: 5,38 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 204 És cobert per: 202			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de runa d'anivellament sota el paviment UE 202.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 204	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior: 5,40 (en metres)	Cota Inferior: 5,26 (en metres)	
Amplada: 1,40 (en metres)	Longitud: 5,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 103-302-402-504-901 Cobreix a: 205 És cobert per: 203			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 205	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,20 (en metres)	Cota Inferior: 5,10 (en metres)
Amplada: 1,40 (en metres)		Longitud: 5,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 106 Cobreix a: 206 És cobert per: 204			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Paviment construït amb una barreja de argiles, pedres i maons, units amb morter de calç.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 206	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Argil-losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Ceràmica			
Color: Marró fosc	Cota Superior:	5,10 (en metres)	Cota Inferior: 4,40 (en metres)
Relacions Físiques: Cobreix a: 207-209 És cobert per: 205			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argil-losorrenca, compacte, color marró fosc, que amortitzava un tram de la contraescarpa (UE 209) del revellí.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 207
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Altres		
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Ocre	Cota Superior: 4,40 (en metres)	Cota Inferior: 3,92 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 508 És cobert per: 206 És lliura a: 209			
Fase Cronològica:		Datació:	
Interpretació: Paquet de sorra de platja, molt neta, documentat davant la cara externa del mur UE 209.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 208
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Rasa de fonamentació		
Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És farcit per: 209			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació: S. XVIII	
Interpretació: Rasa del mur de la contraescarpa (UE 209).			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 209
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Mur		
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter, Pedra treballada			
Color:	Cota Superior: 4,50 (en metres)	Cota Inferior: 3,92 (en metres)	
Amplada: 0,00 (en metres)	Longitud: 0,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És cobert per: 206 Farceix a: 208 Se li lliura: 207			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació: S. XVIII	
Interpretació: Cara externa del mur d'una plataforma que s'obre en un tram de la contraescarpa de la Ciutadella borbònica, i que té una orientació E-O, perpendicular a la cara est de la muralla del revellí.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 300
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Argil-lorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,70 (en metres)	Cota Inferior: 6,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 400 Cobreix a: 301			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 301
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Pedres, Sorres			
Composició Orgànica: Carbons			
Composició Artificial: Runa			
Color: Gris	Cota Superior: 6,00 (en metres)	Cota Inferior: 5,40 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 401 Cobreix a: 302-305-306 És cobert per: 300			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat de matriu sorrenca, de color gris, amb una consistència solta. Amortitzava el paviment UE 302.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 302	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,48 (en metres)	Cota Inferior: 5,34 (en metres)
Amplada: 1,20 (en metres)		Longitud: 6,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 103-204-402-504-901 Cobreix a: 303 És cobert per: 301 És lliura a: 305			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 303	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Anivellament	
Textura: Argil-losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Marró clar	Cota Superior:	5,32 (en metres)	Cota Inferior: 5,22 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 403 Cobreix a: 307 És cobert per: 302 És tallat per: 304			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de terra argil-losorrenca, amb gran quantitat de runa, de color marró clar; segurament es tracta d'un paquet d'anivellació per a la col·locació del paviment UE 302.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 304	
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall		Definició: Rasa de fonamentació	
Cota Superior:	5,40 (en metres)	Cota Inferior:	5,22 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 404 Talla a: 303-306-307 És farcit per: 305			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Rasa del mur UE 305.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 305	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Fonamentació	
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Morter, Pedra treballada			
Color:	Cota Superior:	5,40 (en metres)	Cota Inferior: 5,22 (en metres)
Amplada: 0,50 (en metres)		Longitud: 2,50 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 405 És cobert per: 301 Farceix a: 304 Se li lliura: 302			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Part de la fonamentació d'un mur que delimita l'espai de la pavimentació UE 302.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 306	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Argil·losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció			
Color: Marró clar	Cota Superior:	5,48 (en metres)	Cota Inferior: 5,22 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 406 Cobreix a: 307 És cobert per: 301 És tallat per: 304			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat documentat al costat oest del mur UE 305, de matriu argil·losorrenca, marró clar, amb petites pedres i molt compactat.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 307
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argilosa	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Taronja	Cota Superior: 5,24 (en metres)	Cota Inferior: 5,16 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 407 Cobreix a: 308 És cobert per: 303-306 És tallat per: 304			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argilosa, de color taronja, amb petites pedres i consistència compacta. Documentat a l'est del mur UE 305.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 308
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argilosa	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Gris fosc	Cota Superior: 5,16 (en metres)	Cota Inferior: 5,10 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 408 És cobert per: 307			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argilosa i color gris fosc.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 400
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Argil-lorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,70 (en metres)	Cota Inferior: 6,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 300 Cobreix a: 401			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 401
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Gris	Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 301 Cobreix a: 402-406-409 És cobert per: 400			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat de matriu sorrenca, de color gris (encara que amb bossades àmb terra de color marró), consistència més aviat solta. Amortitzava el paviment UE 302.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 402	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,50 (en metres)	Cota Inferior: 5,38 (en metres)
Amplada: 1,10 (en metres)	Longitud: 4,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 103-204-302-504-901 Cobreix a: 403 És cobert per: 401			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 403	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Anivellament	
Textura: Argil-losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Marró clar	Cota Superior:	5,38 (en metres)	Cota Inferior: 5,28 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 303 Cobreix a: 407 És cobert per: 402 És tallat per: 404			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de terra argil-losorrenca, amb gran quantitat de runa, de color marró clar; segurament es tracta d'un paquet d'anivellació per a la col·locació del paviment UE 402.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 404	
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall		Definició: Rasa de fonamentació	
Cota Superior: 5,50 (en metres)	Cota Inferior: 5,20 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 304 Talla a: 403-406-407 És farcit per: 405-409			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Rasa del mur UE 405.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 405	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Fonamentació	
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Morter, Pedra treballada			
Color:	Cota Superior:	5,30 (en metres)	Cota Inferior: 5,20 (en metres)
Amplada: 0,50 (en metres)		Longitud: 1,10 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 305 És cobert per: 409 Farceix a: 404			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Restes de la fonamentació d'un mur documentat a la secció de la Rasa 4-Sud. És igual al mur UE 305.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 406	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Argil·losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró clar	Cota Superior:	5,50 (en metres)	Cota Inferior: 5,20 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 306 Cobreix a: 407 És cobert per: 401 És tallat per: 404			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat documentat al costat oest del mur UE 405, de matriu argil·losorrenca, marró clar, amb petites pedres i molt compactat.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 407
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argilosa	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Taronja	Cota Superior: 5,28 (en metres)	Cota Inferior: 5,08 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 307 Cobreix a: 408 És cobert per: 403-406 És tallat per: 404			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argilosa, de color taronja, amb petites pedres i consistència compacta. Documentat a l'est del mur UE 405.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 408
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argilosa	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Ceràmica			
Color: Gris fosc	Cota Superior: 5,08 (en metres)	Cota Inferior: 4,30 (en metres)	
Relacions Físiques: És igual a: 308 És cobert per: 407			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argilosa i color gris fosc. Es va baixar fins a la cota 4,30 m s.n.m., sense donar resultats positius.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 409
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 4,50 (en metres)	Cota Inferior: 4,20 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 405 És cobert per: 401 Farceix a: 404			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX-XX	
Interpretació: Farciment de la rasa d'espoliació del mur UE 405.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 500
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,50 (en metres)	Cota Inferior: 6,10 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 501			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 501
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Taronja	Cota Superior: 5,40 (en metres)	Cota Inferior: 5,38 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 503-504 És cobert per: 500			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat de matriu argil-losorrenca, de color ataronjat, sota el nivell vegetal. Amortitza el paviment UE 504.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 502
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Retall indeterminat		
Cota Superior: 5,40 (en metres)	Cota Inferior: 3,80 (en metres)		
Relacions Físiques: Talla a: 504-505-508 És farcit per: 503			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Retall de funcionalitat indeterminada, que retalla el paviment UE 504.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 503
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment		
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Ocre	Cota Superior: 5,40 (en metres)	Cota Inferior: 3,80 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 501 Farceix a: 502			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Farciment de sorra amb restes de ceràmica, material constructiu, maons amb portland, restes de deixalles.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 504	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Paviment	
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,40 (en metres)	Cota Inferior: 5,28 (en metres)
Amplada: 1,20 (en metres)	Longitud: 5,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 103-204-302-402-901 Cobreix a: 505 És cobert per: 501 És tallat per: 502			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 505	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Argil-losorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Ceràmica			
Color: Marró fosc	Cota Superior:	5,28 (en metres)	Cota Inferior: 3,80 (en metres)
Relacions Físiques: Cobreix a: 507-508-509 És cobert per: 504 És tallat per: 502			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de matriu argil-losorrenca, color marró fosc, compactat; amortitzava el mur (contraescarpa) UE 507.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 506	
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall		Definició: Rasa de fonamentació	
Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És farcit per: 507			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació: S. XVIII	
Interpretació: Rasa de fonamentació del mur UE 507.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 507	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Mur	
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter, Pedra treballada			
Color:	Cota Superior:	3,80 (en metres)	Cota Inferior: 3,75 (en metres)
Amplada: 0,80 (en metres)	Longitud: 1,20 (en metres)		
Relacions Físiques: És cobert per: 505 Farceix a: 506 Se li lliura: 508-509			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació: S. XVIII	
Interpretació: Mur identificat com un tram de la contraescarpa del revellí ubicat entre els baluards de Don Fernando i de La Reyna. Presenta una orientació NE-SO, paral·lel a la cara est de la muralla del revellí. Només es va poder documentar en planta.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 508	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Altres	
Textura: Sorrenca		Consistència: Solta	
Composició Geològica: Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Ocre	Cota Superior:	3,80 (en metres)	Cota Inferior: 3,75 (en metres)
Relacions Físiques: És igual a: 207 És cobert per: 505 És tallat per: 502 És lliura a: 507			
Fase Cronològica:		Datació:	
Interpretació: Paquet de sorra de platja, molt neta, documentat davant la cara externa del mur UE 507.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 509
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Abandonament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 0,00 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 505 És lliura a: 507			
Fase Cronològica: Època moderna (XVI-XVIII)		Datació:	
Interpretació: Estrat de matriu argil-losorrenca, documentat davant la cara interna del mur UE 507.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 600
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Sorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Ocre	Cota Superior: 6,90 (en metres)	Cota Inferior: 6,70 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 601-605			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial del tancat dels nilgaus, format per sauló molt net.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 601
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,70 (en metres)	Cota Inferior: 6,20 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 602-607-608-610 És cobert per: 600 És tallat per: 604-606			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat argil-losorrenc, de color marró fosc, compacte. Amortitza les estructures UE 602 i 610.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 602
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Altres		
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter, Pedra treballada			
Color:	Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 5,60 (en metres)	
Amplada: 0,60 (en metres)	Longitud: 1,50 (en metres)		
Relacions Físiques: És cobert per: 601 Farceix a: 603			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Llac artificial (Llac Blau) del zoo, presentava un petit canal perimetral, per fer circular l'aigua sobrera, cobert amb lloses de pedra.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 603
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Rasa de fonamentació		
Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És farcit per: 602			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Rasa de fonamentació del Llac Blau.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 604
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Canalització	
Cota Superior: 6,70 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)	
Relacions Físiques: Talla a: 601 És farcit per: 605		
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)	Datació: S. XX	
Interpretació: Rasa pel drenatge del terreny a la Rasa 1-Nord.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 605
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment	
Textura: Gravosa	Consistència: Solta	
Composició Geològica: Graves		
Composició Orgànica:		
Composició Artificial:		
Color: Gris	Cota Superior: 6,70 (en metres)	Cota Inferior: 0,00 (en metres)
Relacions Físiques: És cobert per: 600 Farceix a: 604		
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)	Datació: S. XX	
Interpretació: Farciment de grava de la rasa de drenatge del terreny a la Rasa 1-Nord.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 606
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Canalització	
Cota Superior: 6,20 (en metres)	Cota Inferior: 5,20 (en metres)	
Relacions Físiques: Talla a: 601 És farcit per: 607		
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)	Datació: S. XX	
Interpretació: Rasa per canonades d'aigua contemporànies.		

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 607
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,20 (en metres)	Cota Inferior: 5,20 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 601 Farceix a: 606			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Farciment de la rasa UE 606.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 608
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Dipòsit		
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 5,70 (en metres)	
Amplada: 0,90 (en metres)	Longitud: 1,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És cobert per: 601 Farceix a: 609 És farcit per: 610			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Dipòsit obrat amb maons i morter de calç.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 609
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Rasa de fonamentació		
Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 5,70 (en metres)		
Relacions Físiques: És farcit per: 608			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Rasa de fonamentació del dipòsit UE 608.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 610
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment		
Textura: Sorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Marró clar	Cota Superior: 6,60 (en metres)	Cota Inferior: 5,70 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 601 Farceix a: 608			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Farciment del dipòsit UE 608, amb terra i runa.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 700
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Sorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Ocre	Cota Superior: 6,55 (en metres)	Cota Inferior: 6,25 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 701			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial del tancat dels uatipís, format per sauló molt net.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 701	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Anivellament	
Textura: Argilosa		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Runa			
Color: Vermell	Cota Superior: 6,25 (en metres)	Cota Inferior: 5,00 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 702 És cobert per: 700			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Estrat de aportació, per anivellat el terreny, d'argila vermella amb nòduls de calç barrejada amb runa i deixalles.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 702	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Abandonament	
Textura: Sorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció			
Color: Marró clar	Cota Superior: 5,00 (en metres)	Cota Inferior: 4,25 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 701			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat més sorrenc, de color marró clar amb pedres i restes de material constructiu.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 900
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Superficial		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Solta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 6,40 (en metres)	Cota Inferior: 5,80 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 901-904			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XXI	
Interpretació: Estrat superficial vegetal, amb gran quantitat d'arrels. Amortitzava directament un paviment (UE 901).			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 901
Tipus d'U.E.: Estructura positiva	Definició: Paviment		
Composició Geològica: Graves, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior: 5,80 (en metres)	Cota Inferior: 5,68 (en metres)	
Amplada: 2,00 (en metres)	Longitud: 2,00 (en metres)		
Relacions Físiques: És igual a: 103-204-302-402-504 Cobreix a: 902 És cobert per: 900 És tallat per: 903			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Pavimentació formada per una capa de graveta barrejada amb terra fina, algun fragment de maó incrustat i morter de calç, tot fortament piconat, amb un nivell de pedres que li servia de sustentació.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 902
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Anivellament		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró clar	Cota Superior: 5,68 (en metres)	Cota Inferior: 5,30 (en metres)	
Relacions Físiques: Cobreix a: 905-907 És cobert per: 901 És tallat per: 903			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Estrat de terra argil-losorrenca, de només 15 cm que amortitzava un petit col·lector o canalització. Segurament anivella el terreny per a la col·locació del paviment.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 903
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall	Definició: Canalització		
Cota Superior: 5,80 (en metres)	Cota Inferior: 4,80 (en metres)		
Relacions Físiques: Talla a: 901-902 És farcit per: 904			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Rasa per un parell de canonades d'aigua.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14			U.E.: 904
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell	Definició: Farciment		
Textura: Argil-losorrenca	Consistència: Compacta		
Composició Geològica: Argiles, Pedres, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Runa			
Color: Marró fosc	Cota Superior: 5,80 (en metres)	Cota Inferior: 4,80 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 900 Farceix a: 903			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XX	
Interpretació: Farciment de la rasa UE 903.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 905	
Tipus d'U.E.: Estructura positiva		Definició: Canalització	
Composició Geològica:			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial: Material de construcció, Morter			
Color:	Cota Superior:	5,52 (en metres)	Cota Inferior: 5,30 (en metres)
Amplada: 0,20 (en metres)		Longitud: 0,80 (en metres)	
Relacions Físiques: És cobert per: 902 Farceix a: 906 És farcit per: 907			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Canalització obrada en maons i morter de calç, que feia una lleugera corba i orientació N-S.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 906	
Tipus d'U.E.: Estructura negativa/retall		Definició: Rasa de fonamentació	
Cota Superior:	5,52 (en metres)	Cota Inferior:	5,30 (en metres)
Relacions Físiques: És farcit per: 905			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Rasa de fonamentació de la canalització UE 905.			

Nom Jaciment/Codi: PARC DE LA CIUTADELLA, ZOO NOU DELFINARI.CODI: 031/14		U.E.: 907	
Tipus d'U.E.: Estrat/nivell		Definició: Farciment	
Textura: Argil-lorrenca		Consistència: Compacta	
Composició Geològica: Argiles, Sorres			
Composició Orgànica:			
Composició Artificial:			
Color: Marró fosc	Cota Superior:	5,50 (en metres)	Cota Inferior: 5,30 (en metres)
Relacions Físiques: És cobert per: 902 Farceix a: 905			
Fase Cronològica: Època contemporània (XIX-XXI)		Datació: S. XIX	
Interpretació: Farciment de l'interior de la canalització UE 905.			

11. MATERIALS MOBLES

11.1. Inventari

PARC ZOOLOGIC-NOU DELFINARI (031/14) (BARCELONA)

INVENTARI DE MATERIAL ARQUEOLÒGIC

U.E.	Núm. Frag.	Frag.	Class.	Def. Fragm.	Tipo	Tècnica	Decoració		Acabats		Cronologia	Observacions
							Pasta	Int.	Ext.	Int.		
206	1		14300	FO	PAT	TO	AO			VI	VI	
206	1		14306	VO	PAT	TO	AO	PP	PI	VI	VI	Decoració policroma amb reflex metàl·lic.
206	1		14120	VO	PAT	TO	AO	PI		VI	VI	Blava Catalana de la ditada
206	1		14102	SD	FIN	TO	AO	PI		VI		Blava de Barcelona
206	2		14003	SN	FIN	TO	AO			VI		Vidriat verd
206	1		14003	PE	FIN	TO	AO			VI		Vidriat marró
408	1		14003	SN	FIN	TO	AO			VI		Vidriat marró
408	1		14103	VO	ESC	TO	AO	PI	PI	VI	VI	Blava catalana
408	1		14101	FO	PAT	TO	AO	PI		VI	VI	
408	1		14003	SD	GIB	TO	AO			VI		Vidriat verd

PARC ZOLÒGIC-NOU DELFINARI (031/14) (BARCELONA)

INVENTARI DE MATERIAL ARQUEOLÒGIC

U.E.	Núm.	Frag.	Class.	Def. Fragm.	Tècnica	Pasta	Decoració		Acabats		Cronologia	Observacions
							Int.	Ext.	Int.	Ext.		
505	1		14003	VO	GIB	TO	AO			VI		Vidriat verd
505	1		14003	VO	TAP	TO	AO			VI	VI	Vidriat marró
505	1		14120	VO	ESC	TO	AO	PI		VI	VI	Blava catalana de la ditada
505	1		14003	SD	FIN	TO	AO			VI		Vidriat verd
505	1		14103	SN	FIN	TO	AO	PI		VI	VI	
505	1		14200	SN	PAT	TO	AO	PI	PI	VI	VI	Reflex metàl·lic
505	1		14003	SN	FIN	TO	AO			VI	VI	Vidriat marró
505	1		14003	SN	FIN	TO	AO			VI		Vidriat verd
505	1		14003	VO	TAP	TO	AO			VI		Vidriat marró
505	1		14003	SD	FIN	TO	AO			VI	VI	Vidriat verd i marró

PARC ZOLÒGIC-NOU DELFINARI (031/14) (BARCELONA)

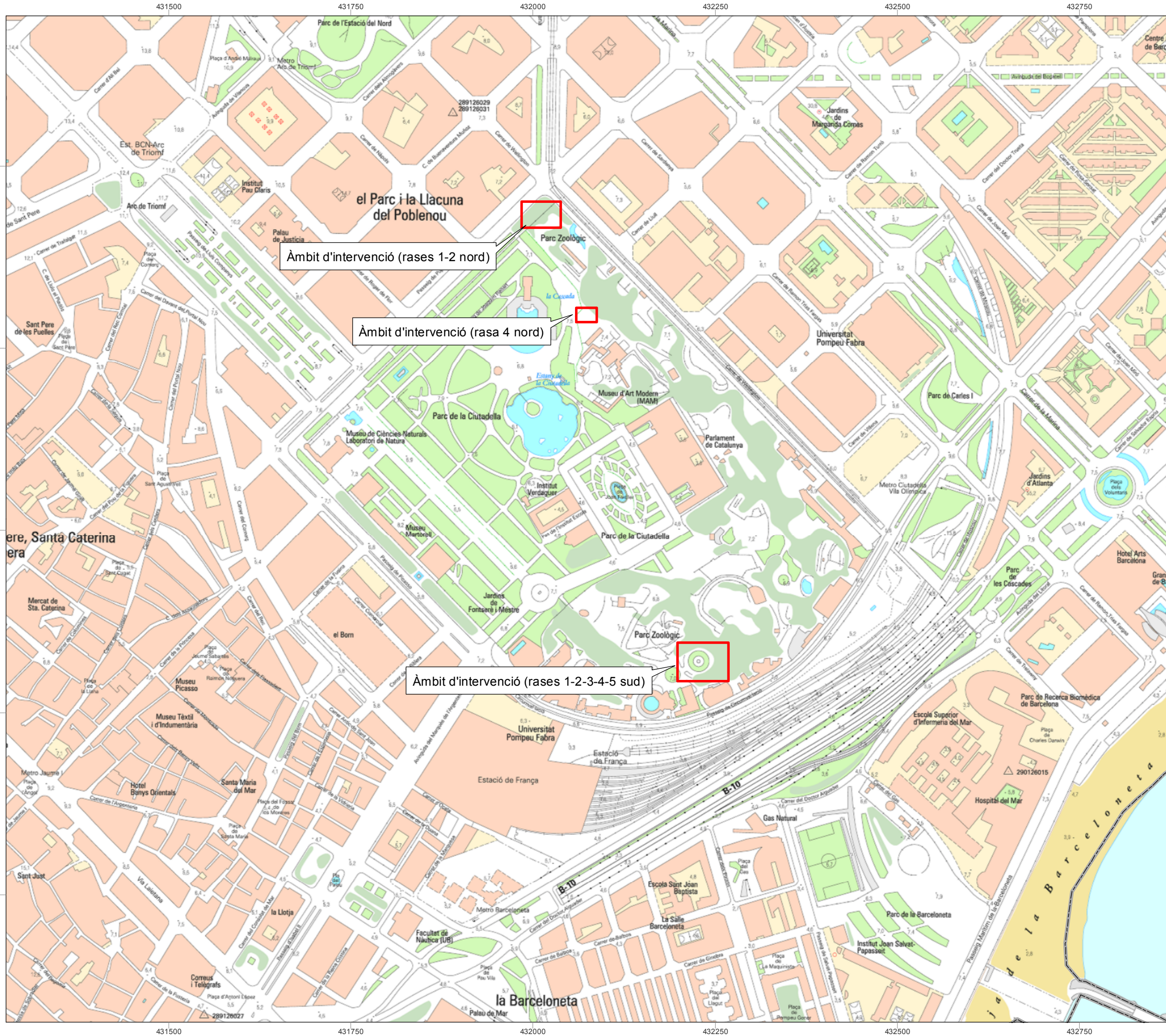
INVENTARI DE MATERIAL ARQUEOLÒGIC

U.E.	Núm.	Frag.	Class.	Def. Fragm.	Tipo	Tècnica	Pasta	Decoració		Acabats		Cronologia	Observacions
								Int.	Ext.	Int.	Ext.		
505	1		14003	SN	FIN	TO	AO			VI	VI		Vidriat verd

12. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

12.1. Documentació Planimètrica

La planimetria que adjuntem s'ha treballat amb plànols de les estructures edilícies de dos moments històrics i que són les de la Ciutadella borbònica i les de l'Exposició Universal. És per això, que el dibuix de les restes documentades a cadascuna de les rases excavades es relaciona, mitjançant un esquema, amb les estructures del moment històric que li correspon.

NOM DEL PROJECTE

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL
 PARC DE LA CIUTADELLA
 PARC ZOOLOGIC - NOU DELFINARI
 CODI 031/14

MUNICIPI

BARCELONA

DISTRICTE

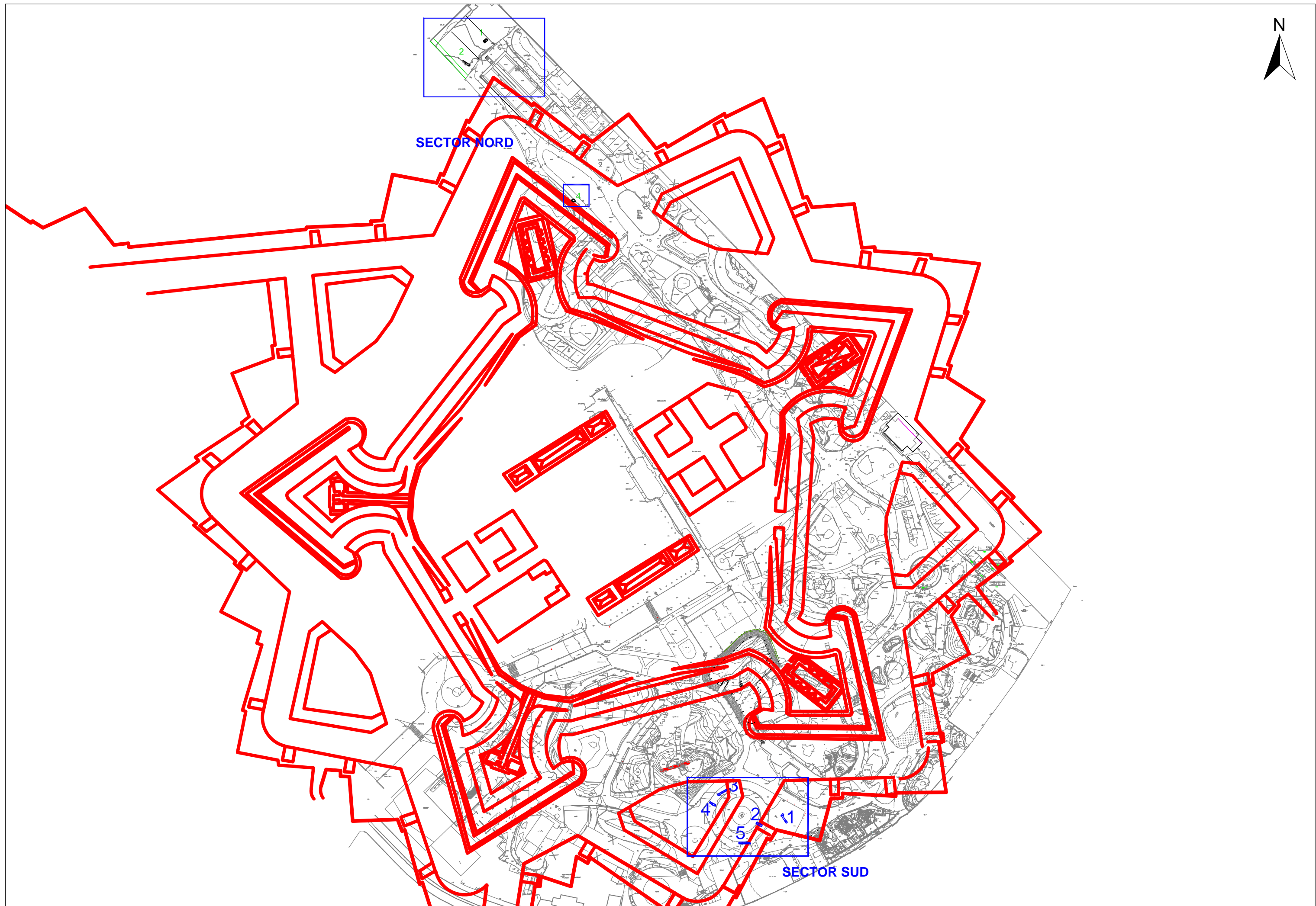
CIUTAT VELLA

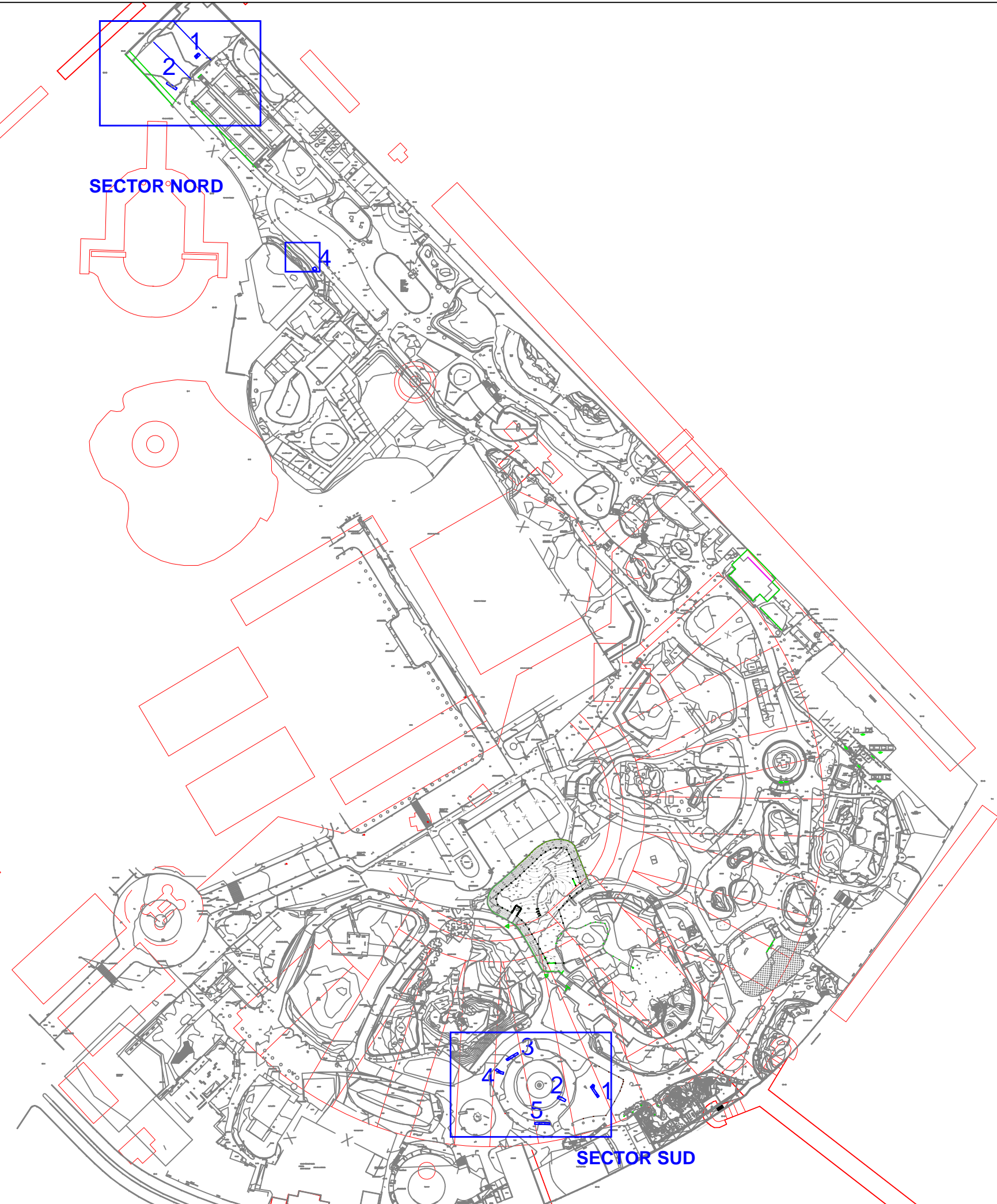
Escala 1:5.000
 originals DIN-A3

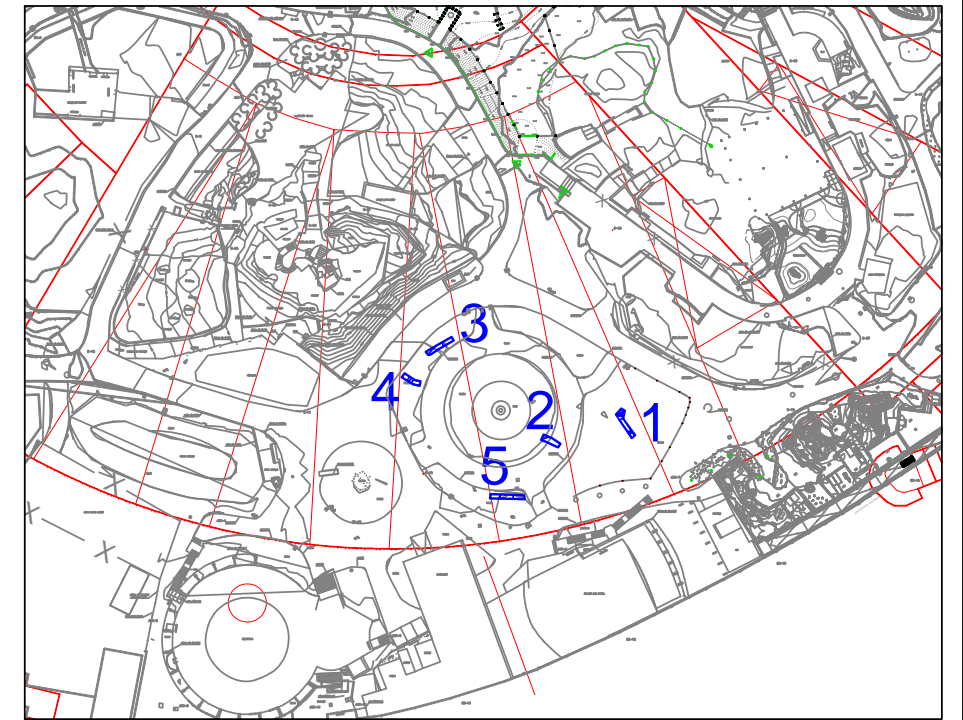
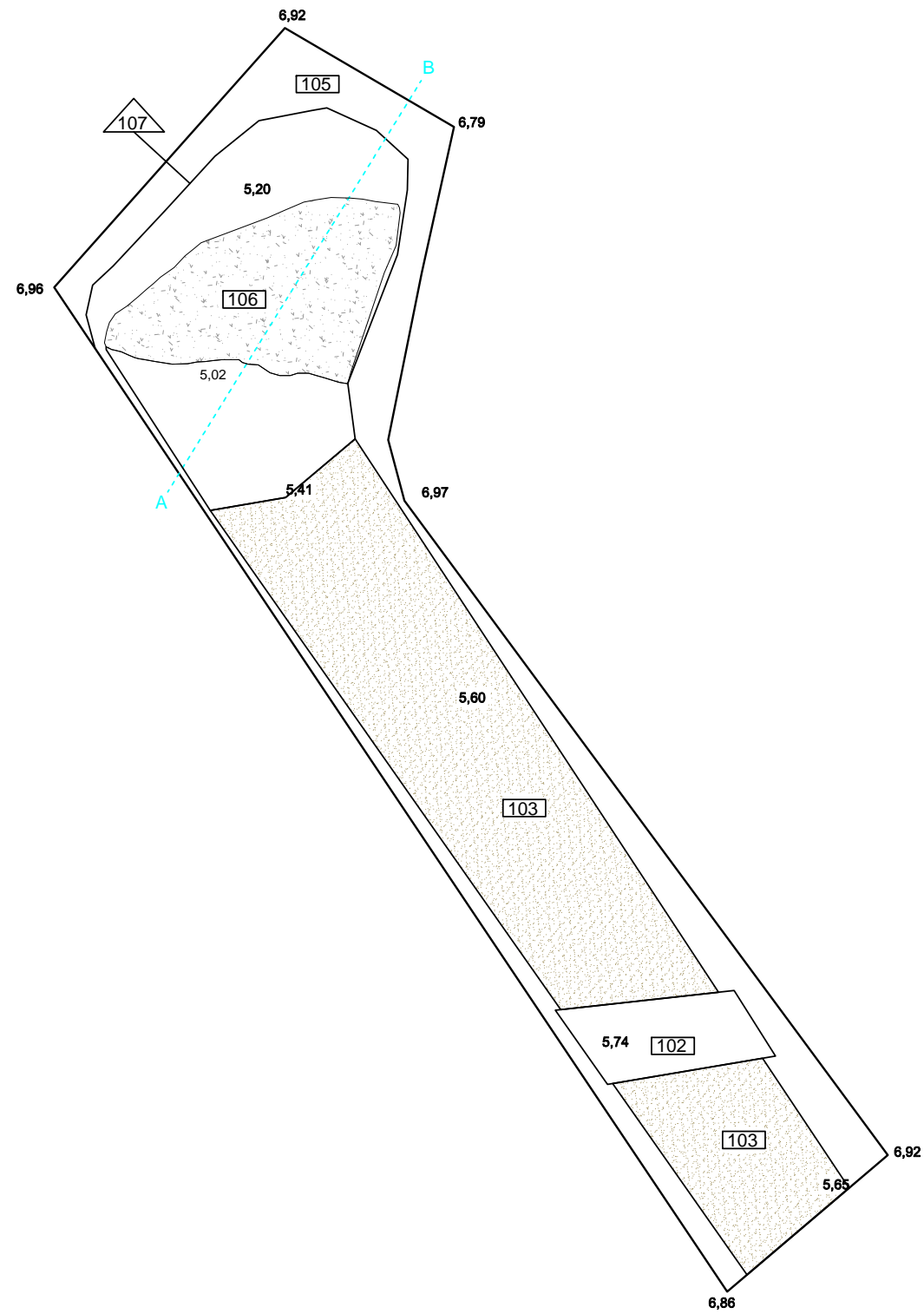

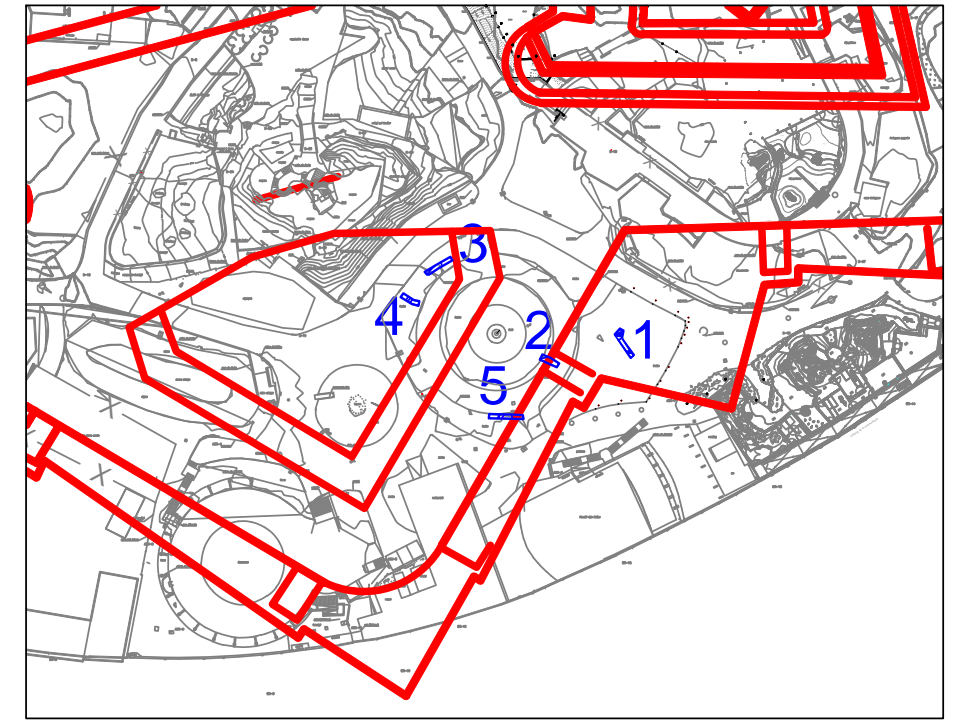
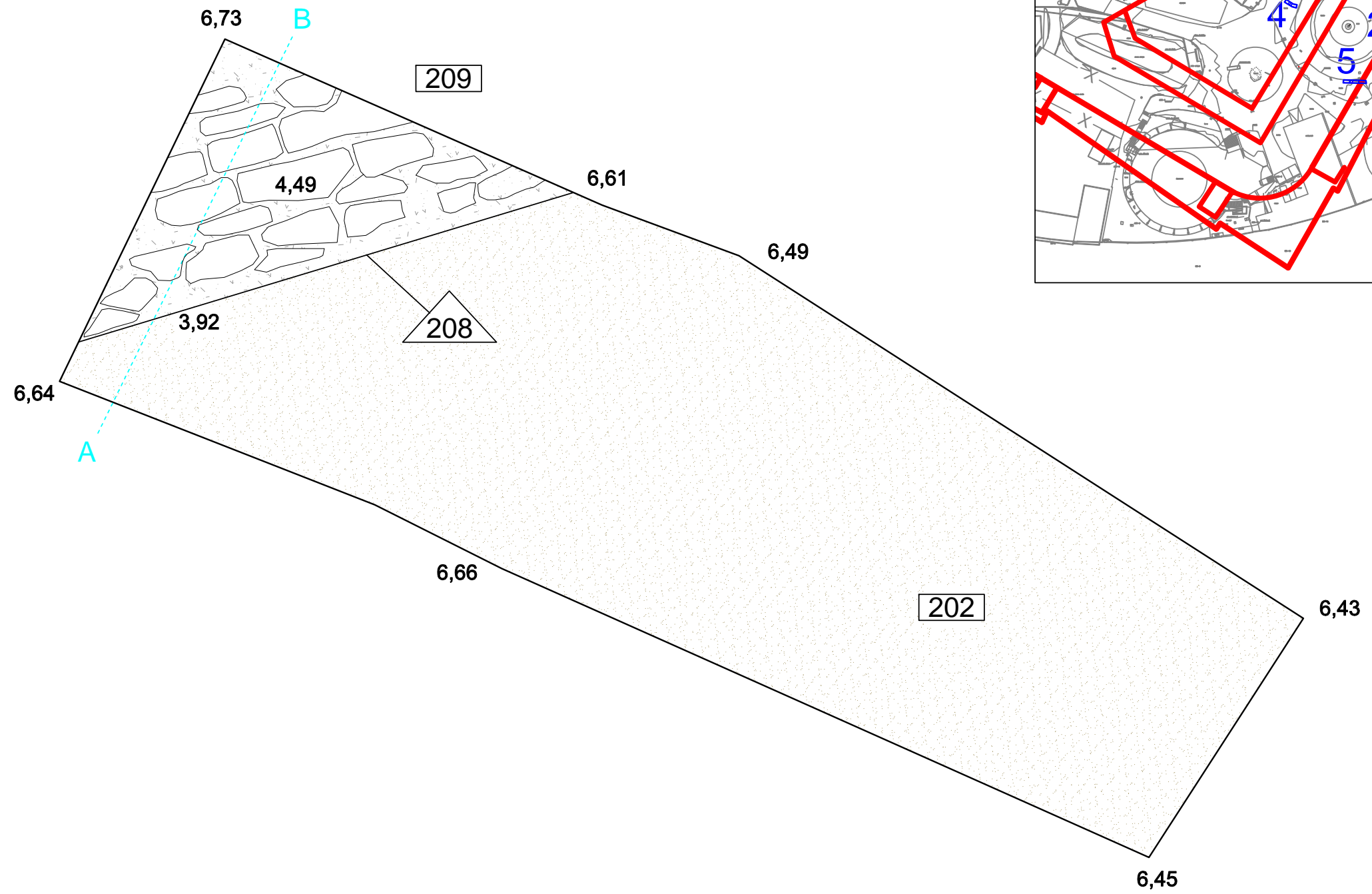
BASE CARTOGRÀFICA: ICC www.icc.cat
 PROJECCIÓ UTM FUS 31N / ETRS 89

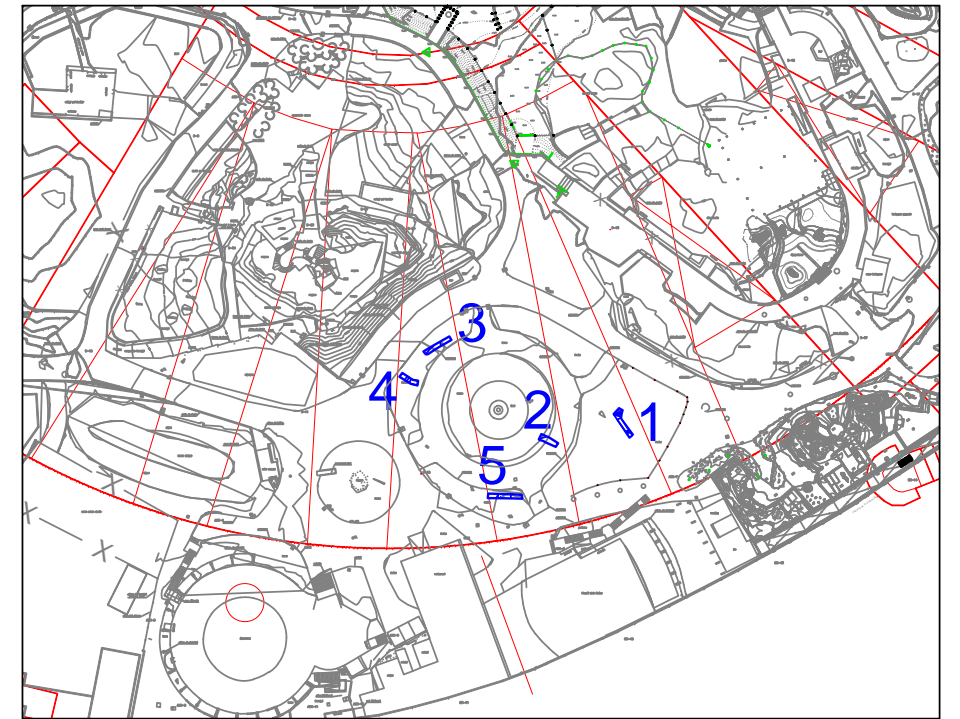
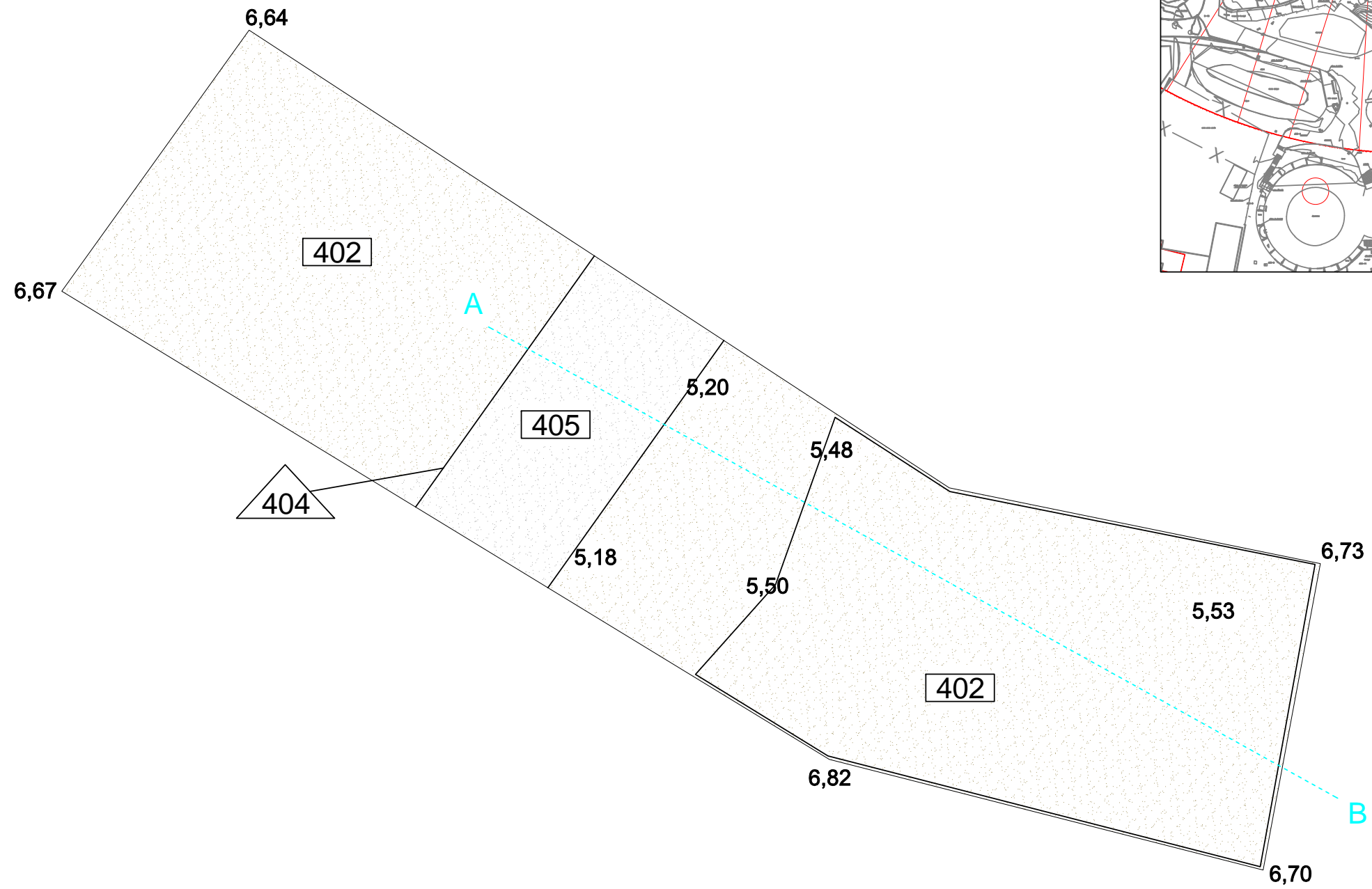
PLÀNOL NÚM.: 1

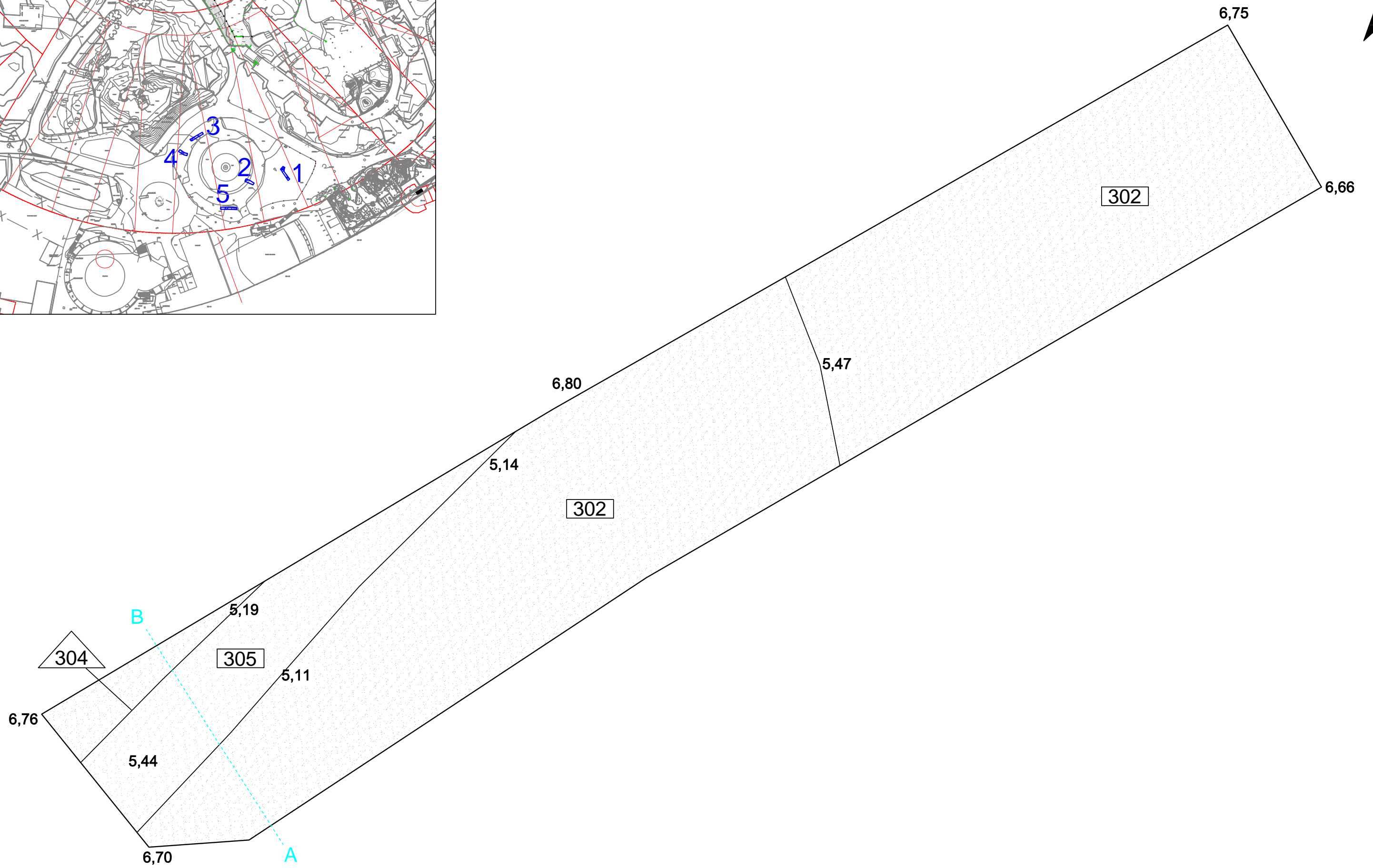
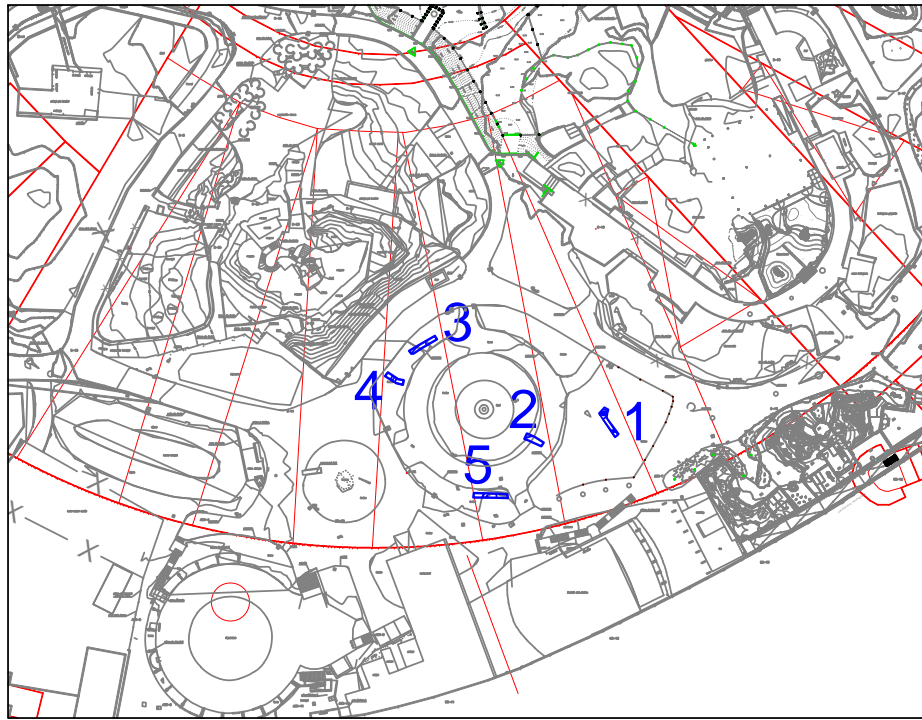

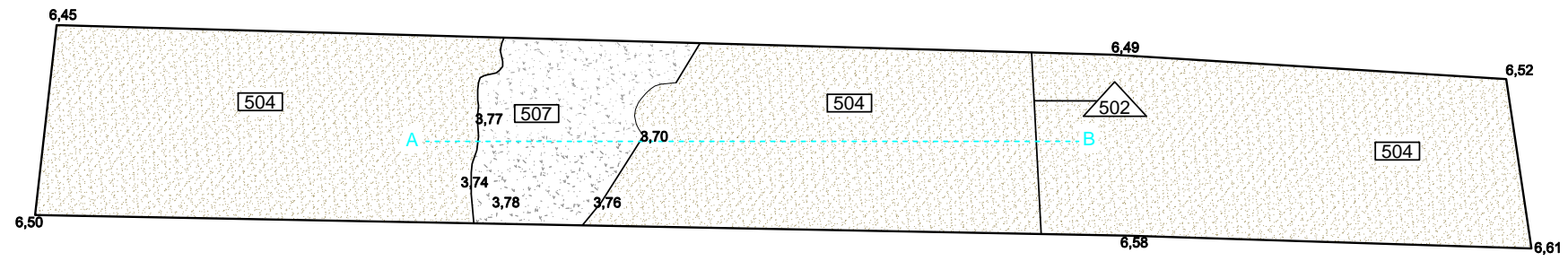
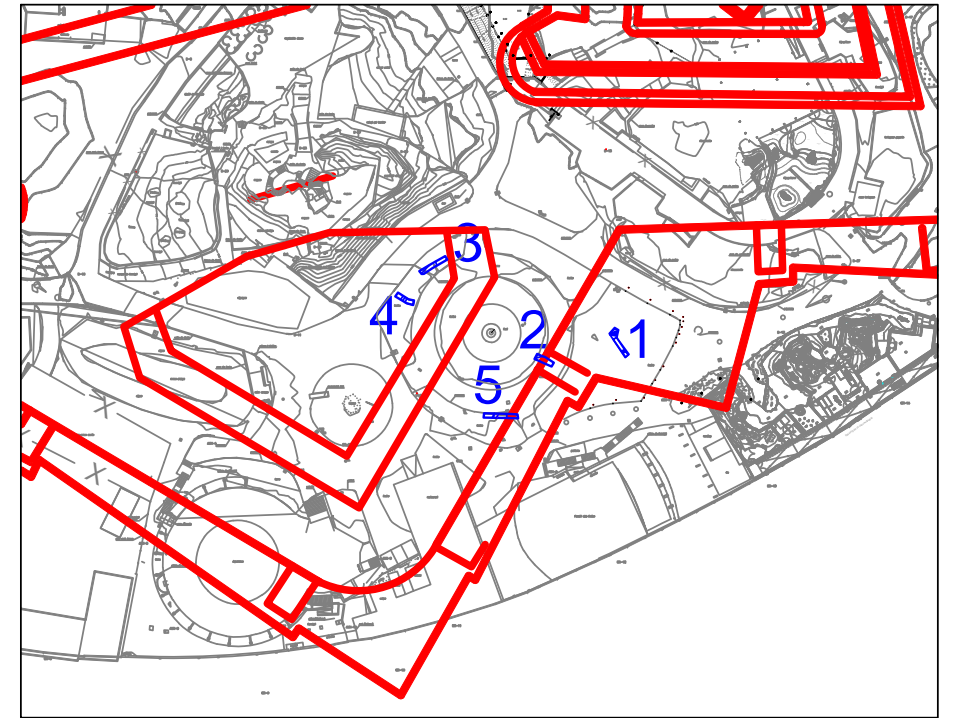

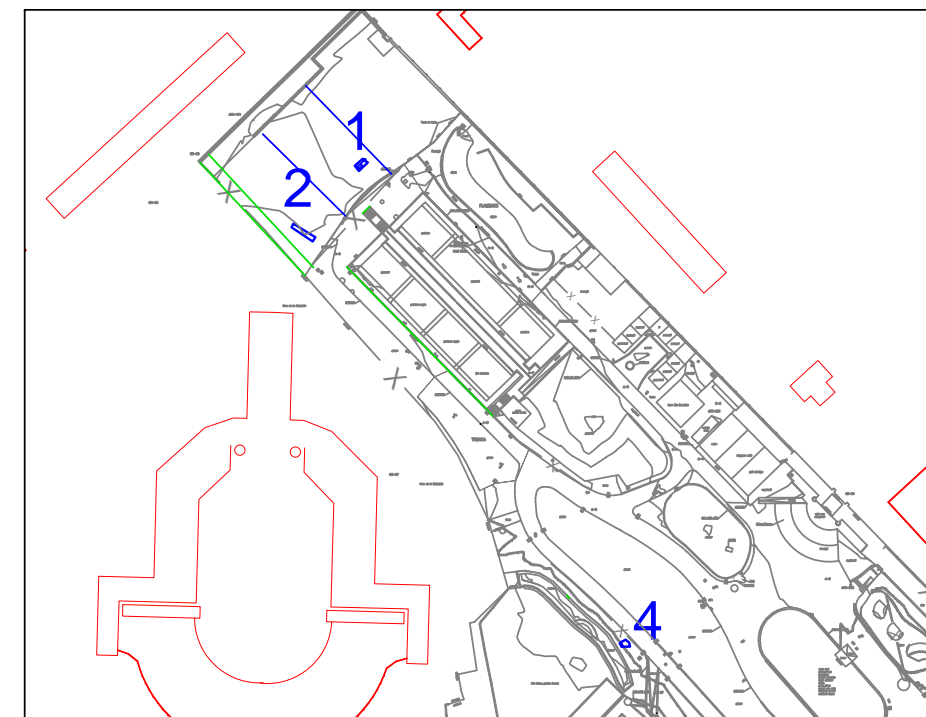
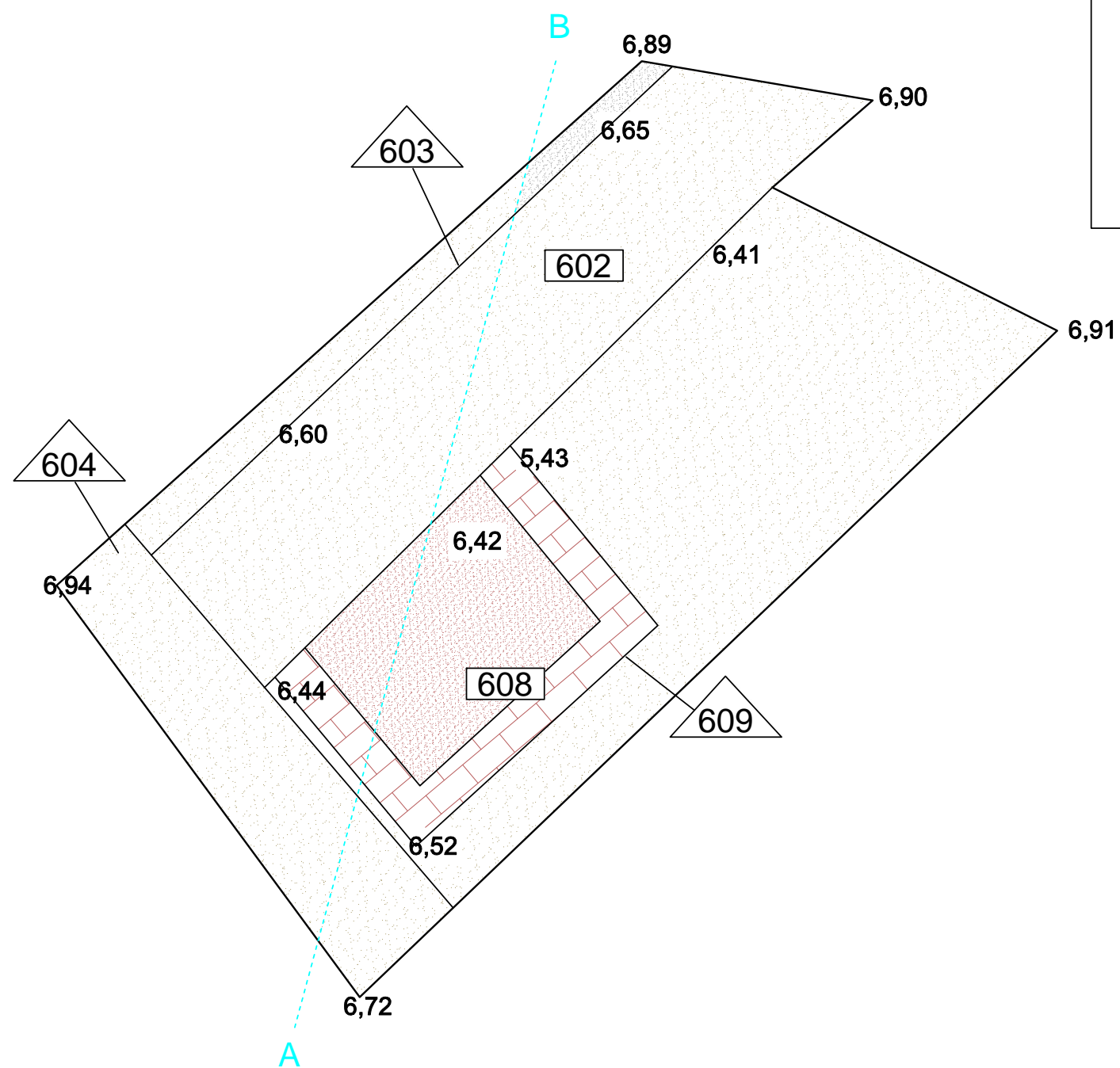

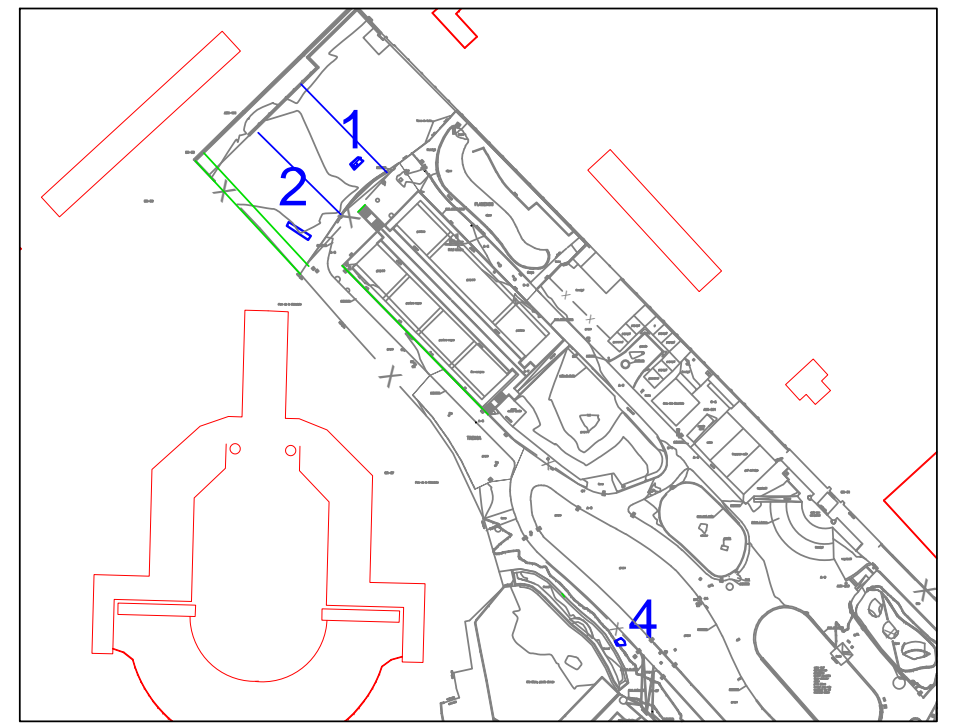
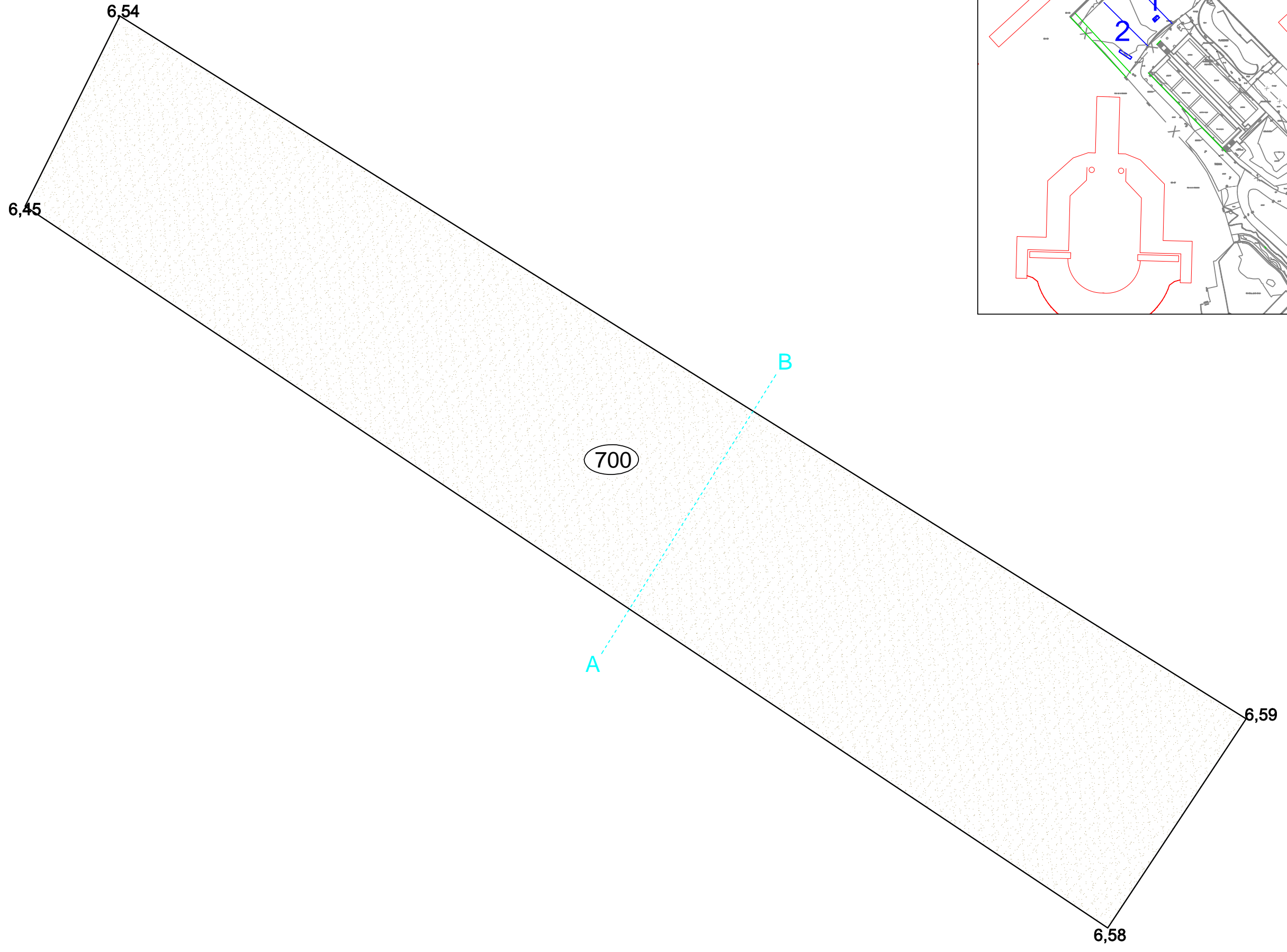

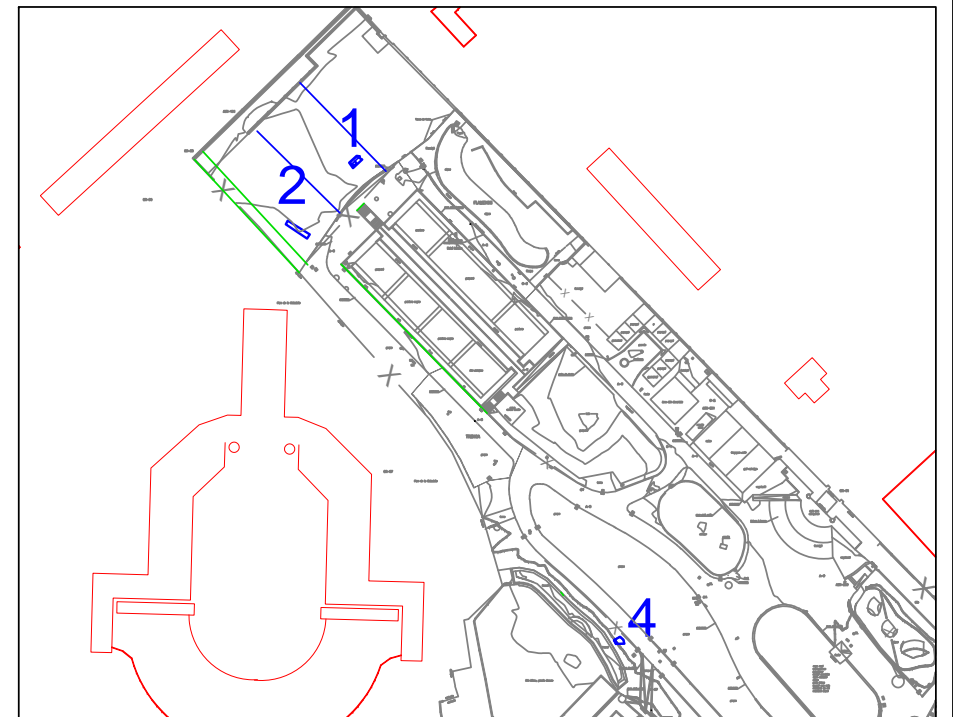
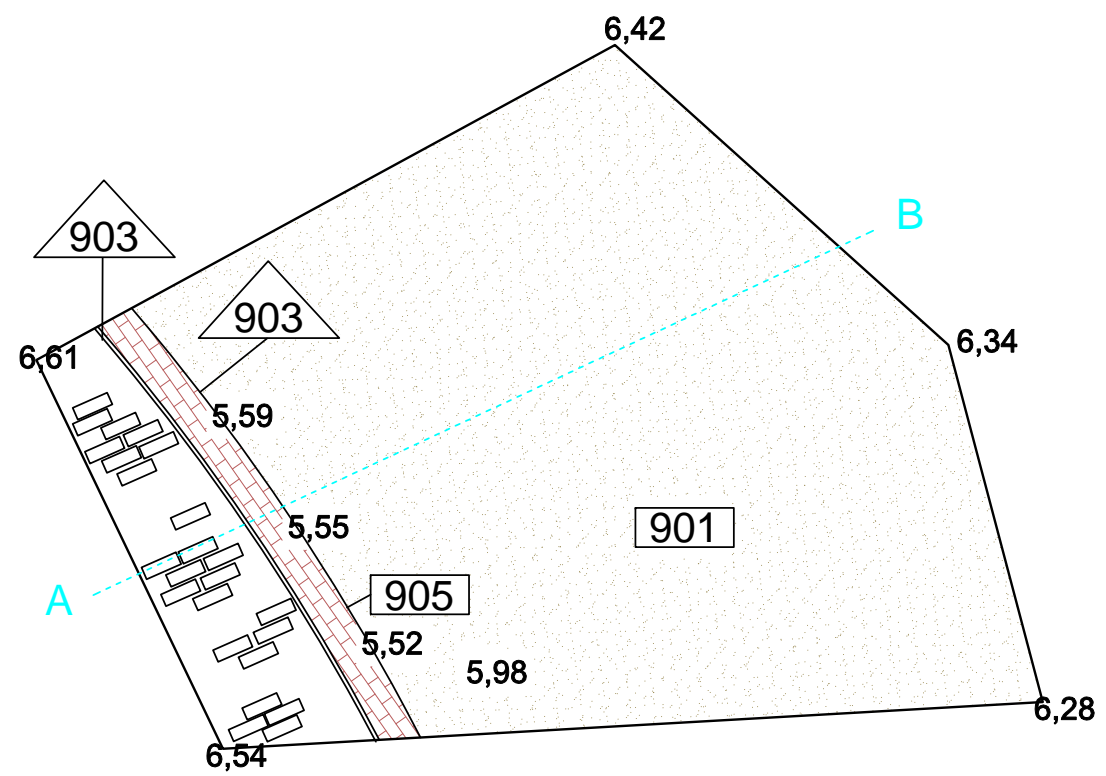

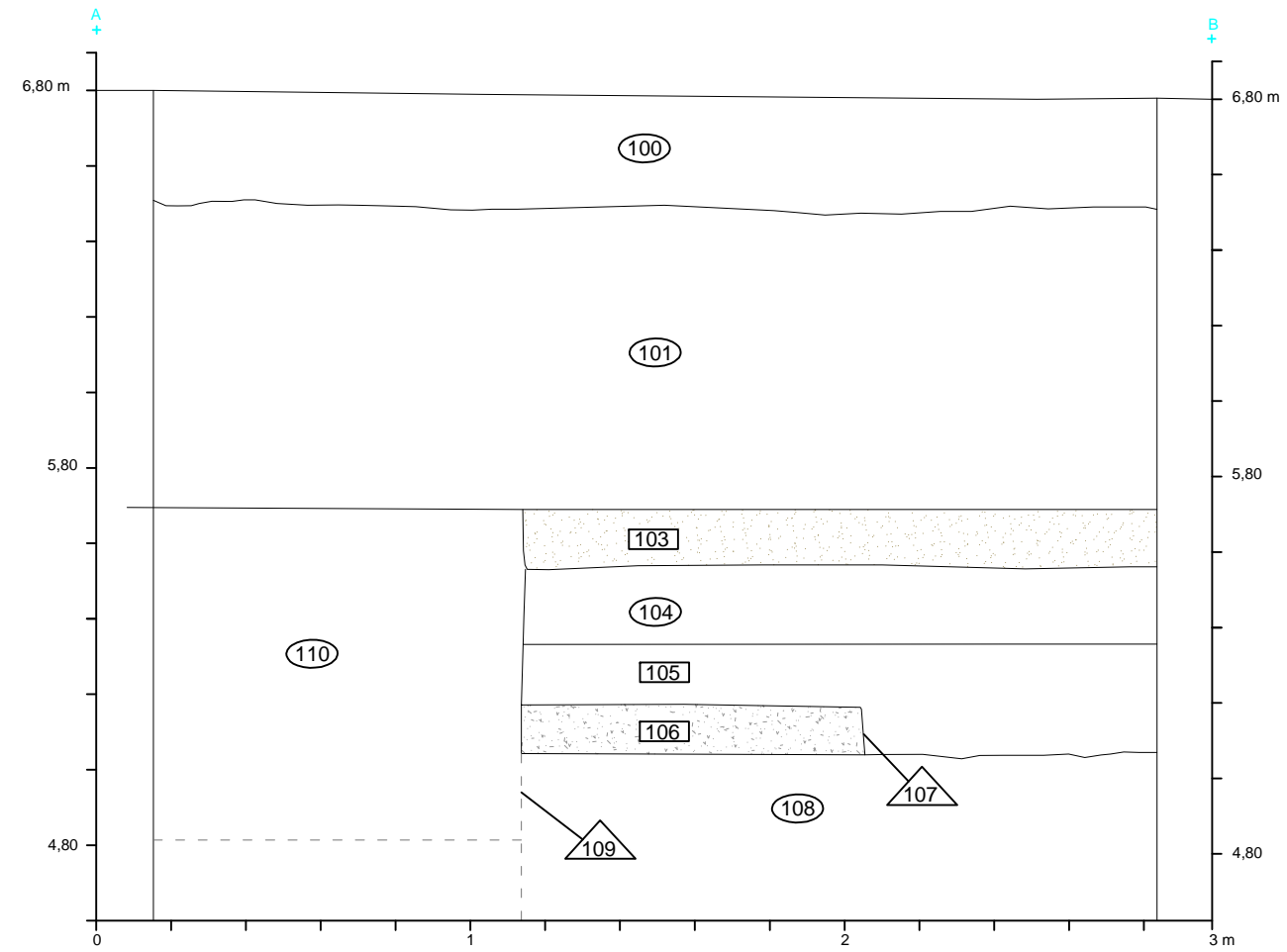

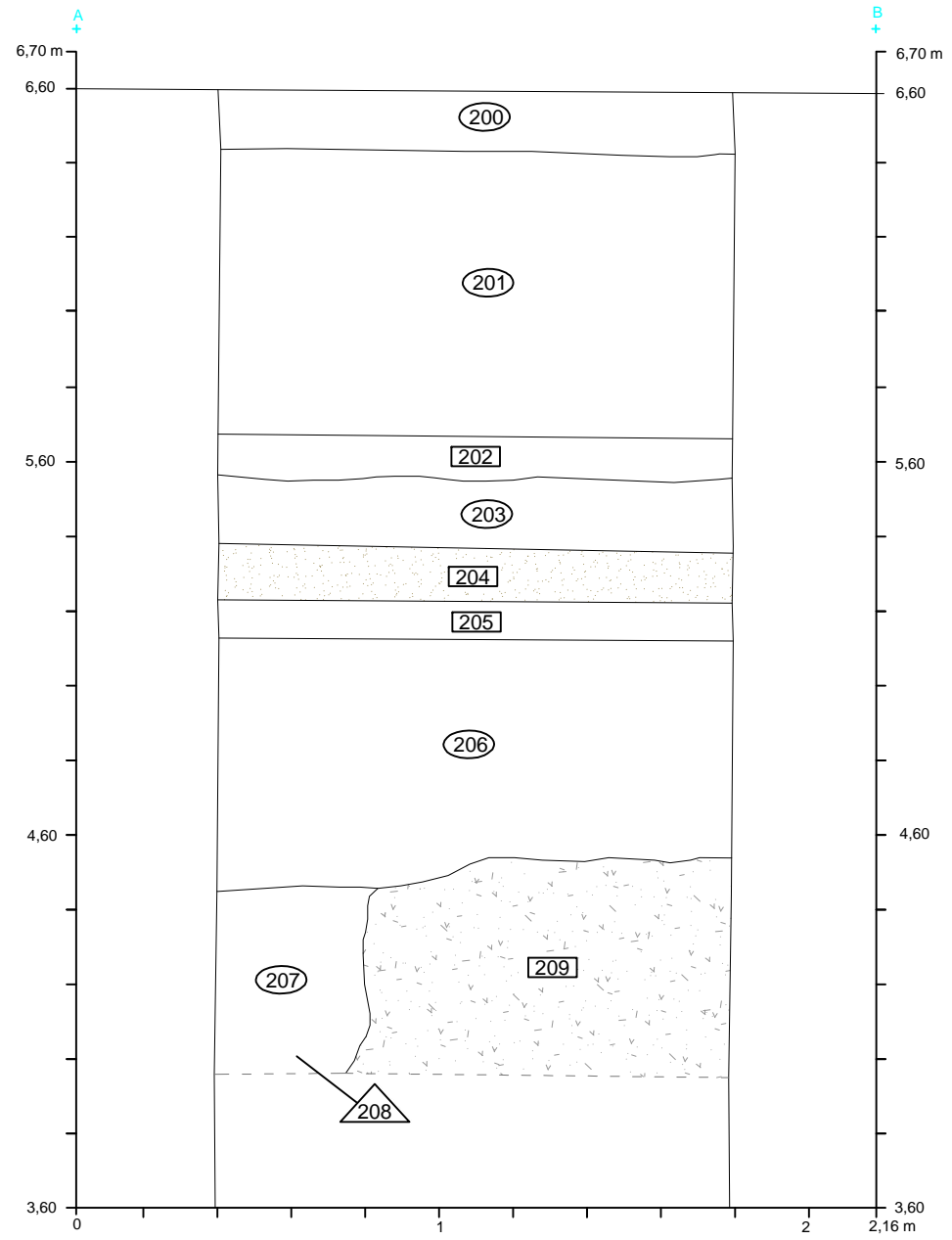

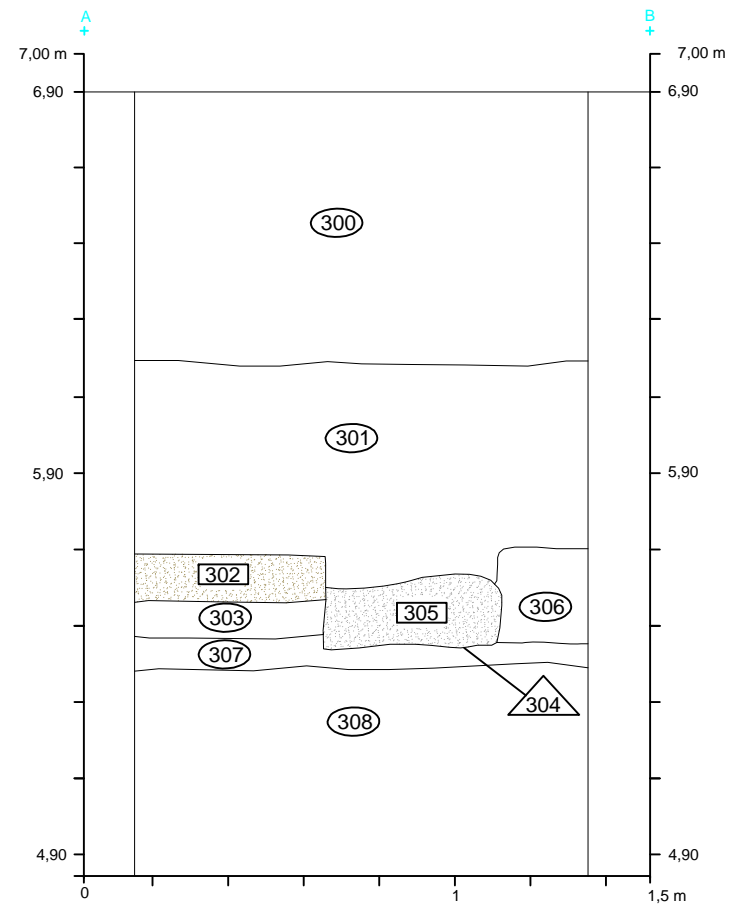

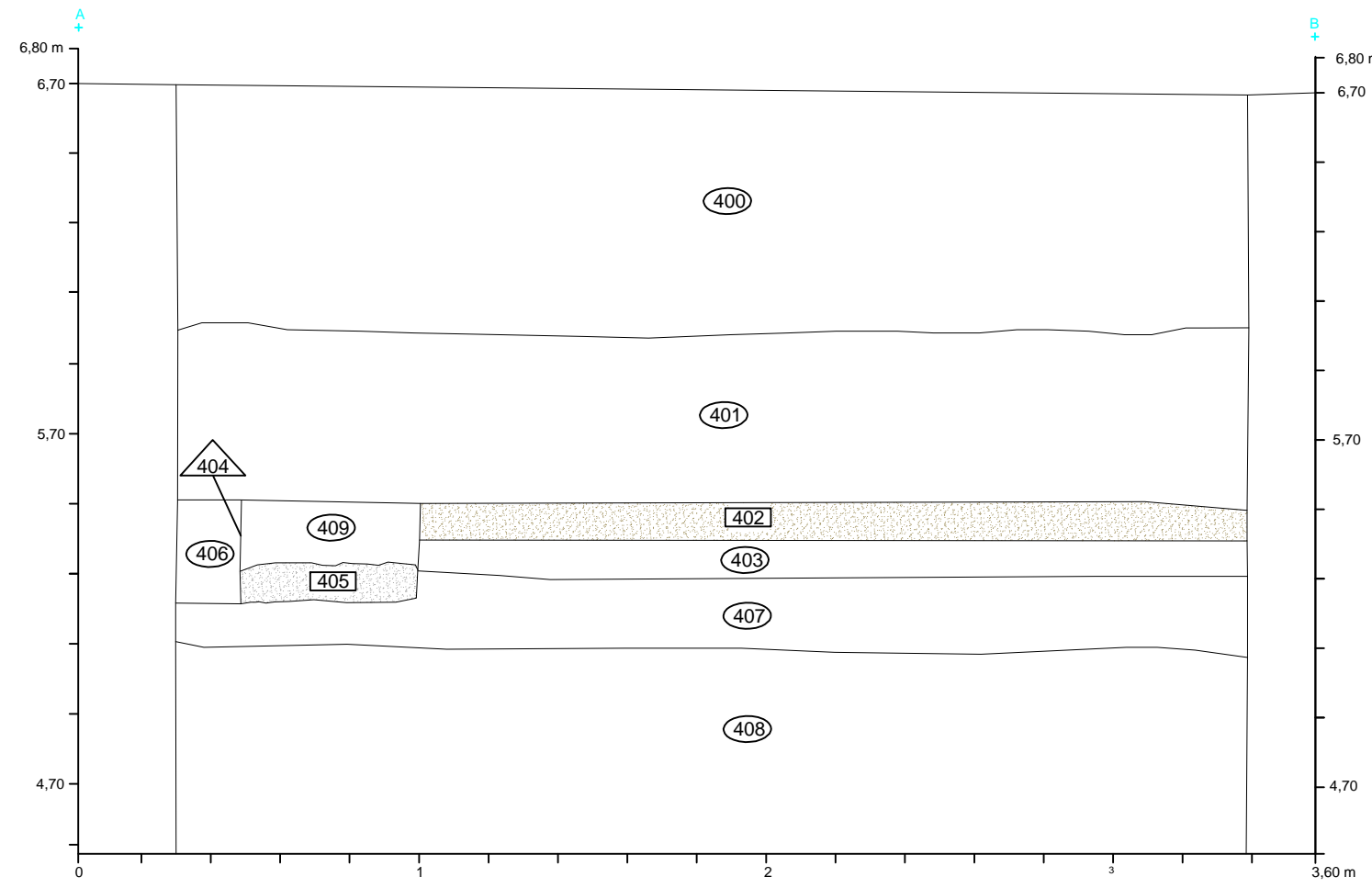
 ESTRUCTURA EXPO 1888

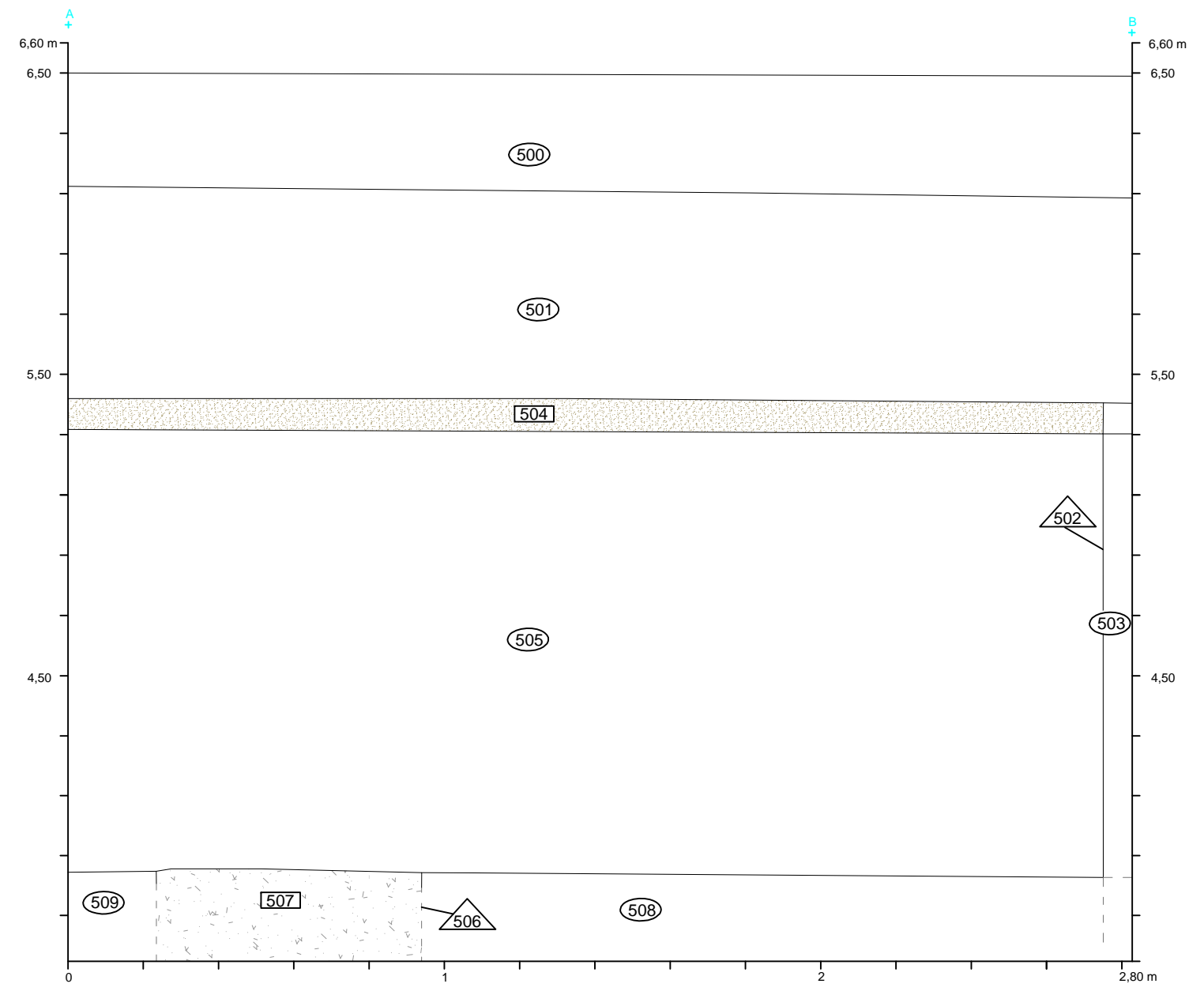

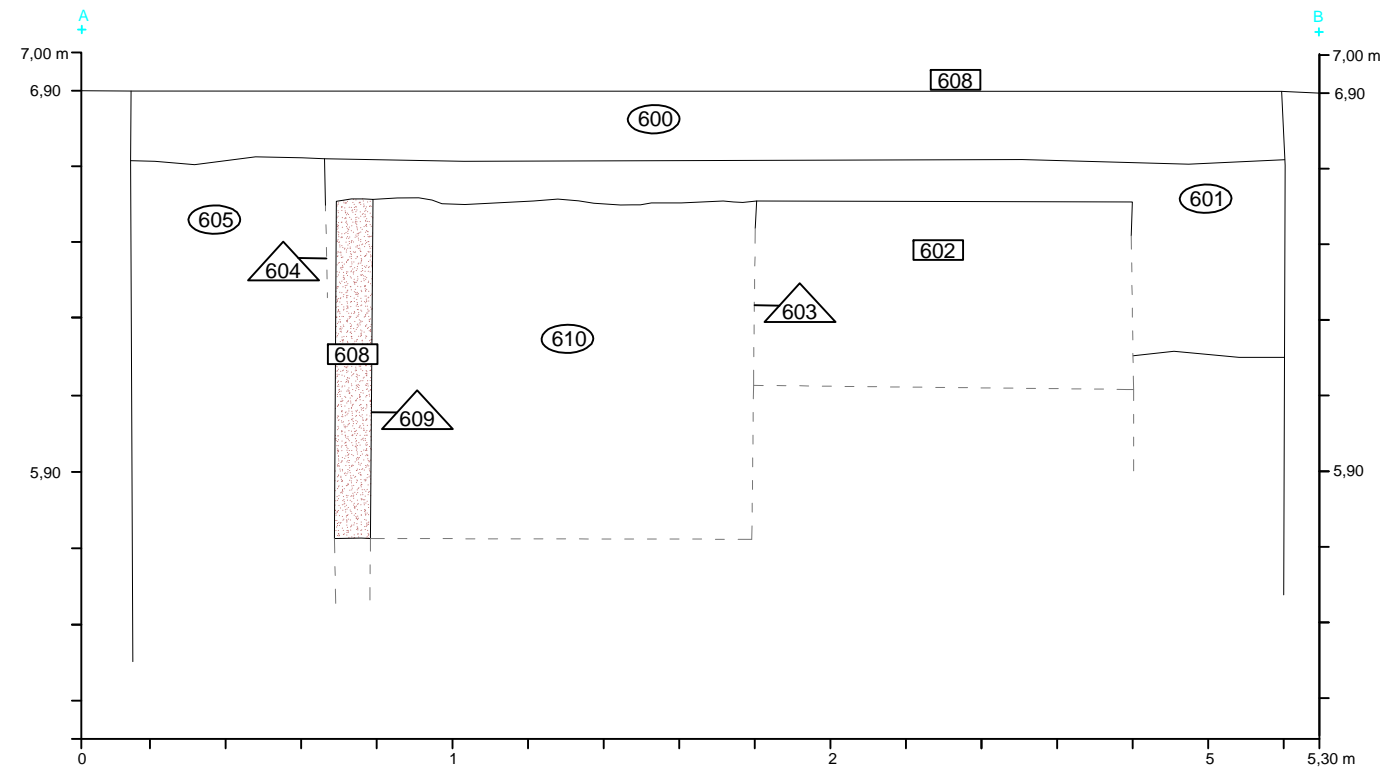

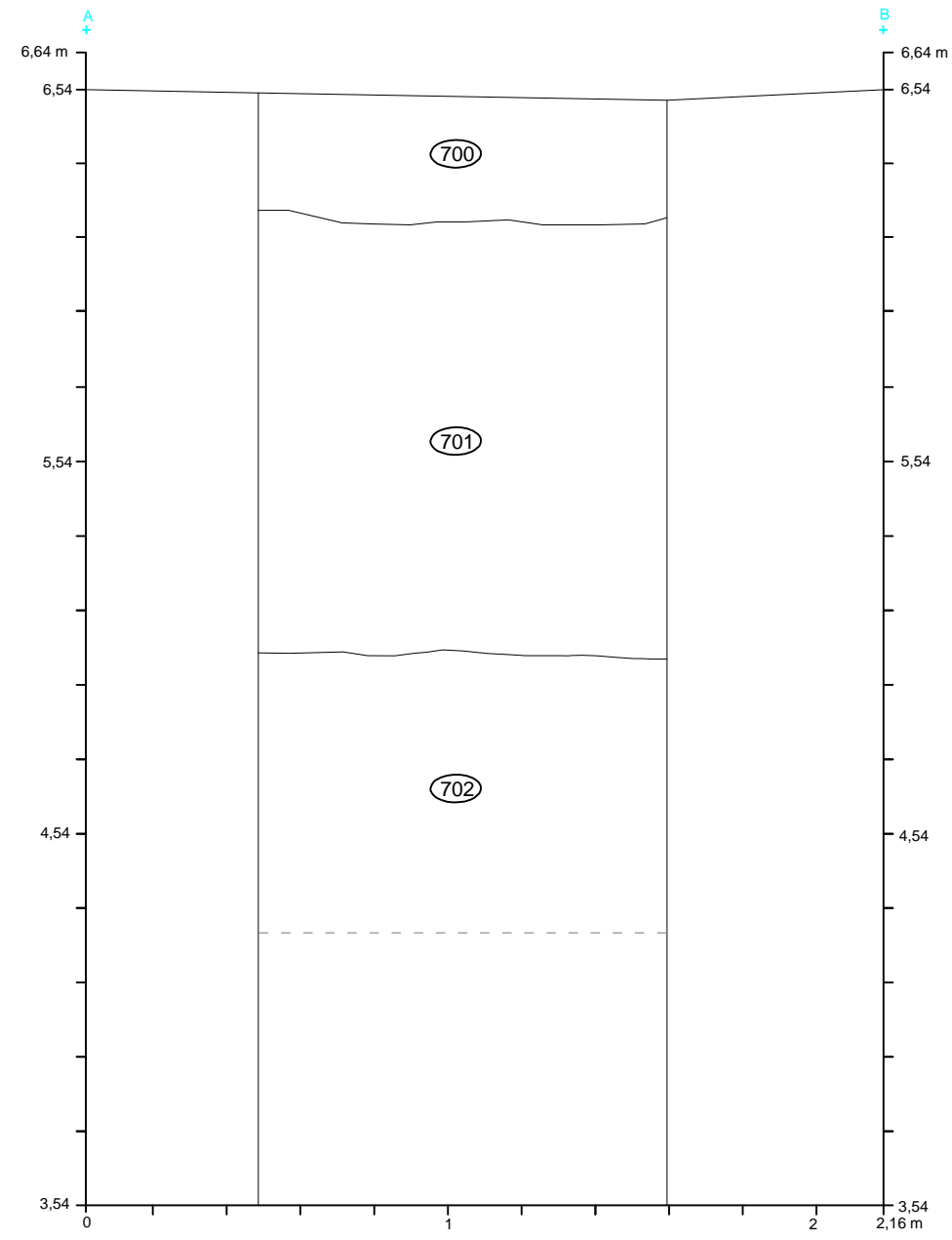

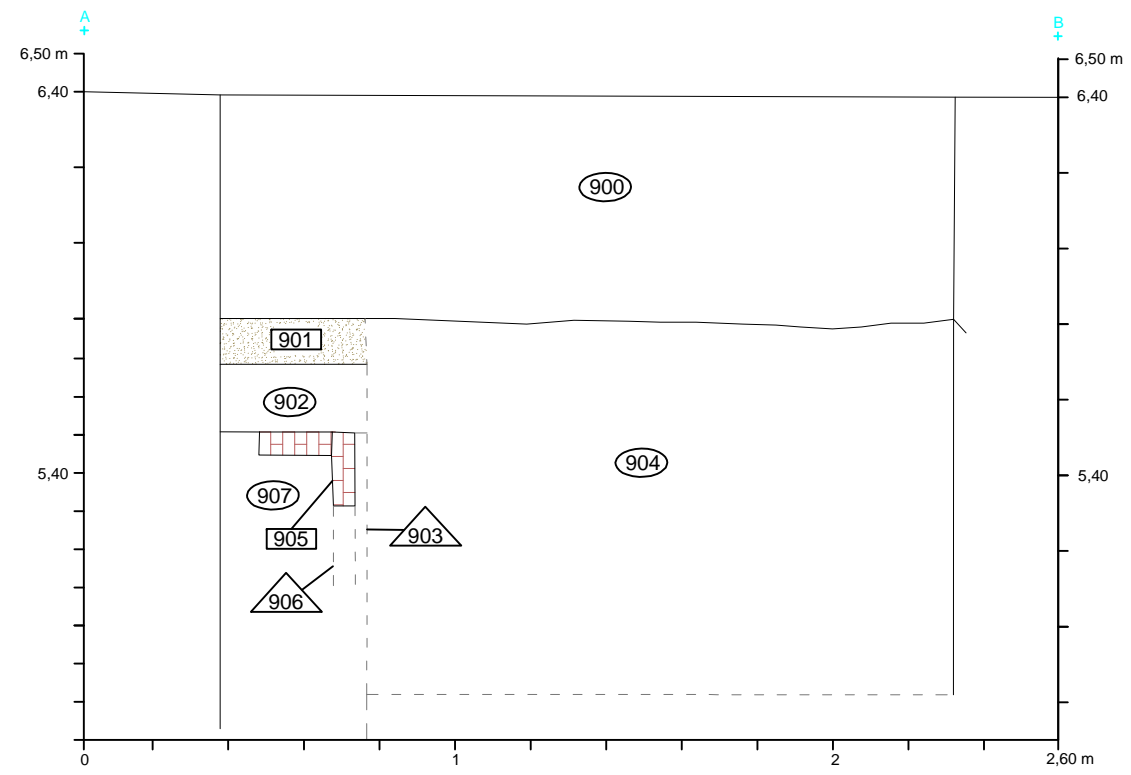

12.2. Documentació fotogràfica

Fotografia 1: Espai de la zona sud, a l'entorn de la font de la Dama del Paraigües.

Fotografia 2: Espai de la Rasa 1-Sud.

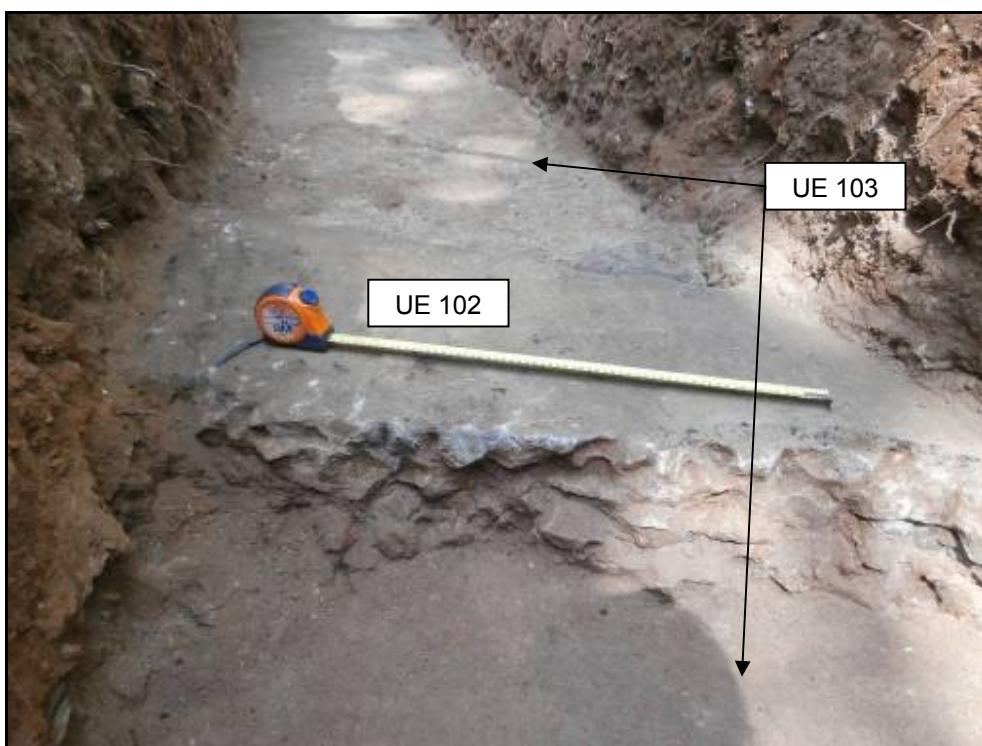
Fotografia 3: Tancat de la Rasa 1-Sud.

Fotografia 4: Inici dels treballs en Rasa 1-Sud amb BobCat retroexcavadora.

Fotografia 5: Troballa del paviment UE 103.

Fotografia 6: Paviments UE 102 i 103.

Fotografia 7: Vista general del paviment UE 103 i 102 al fons.

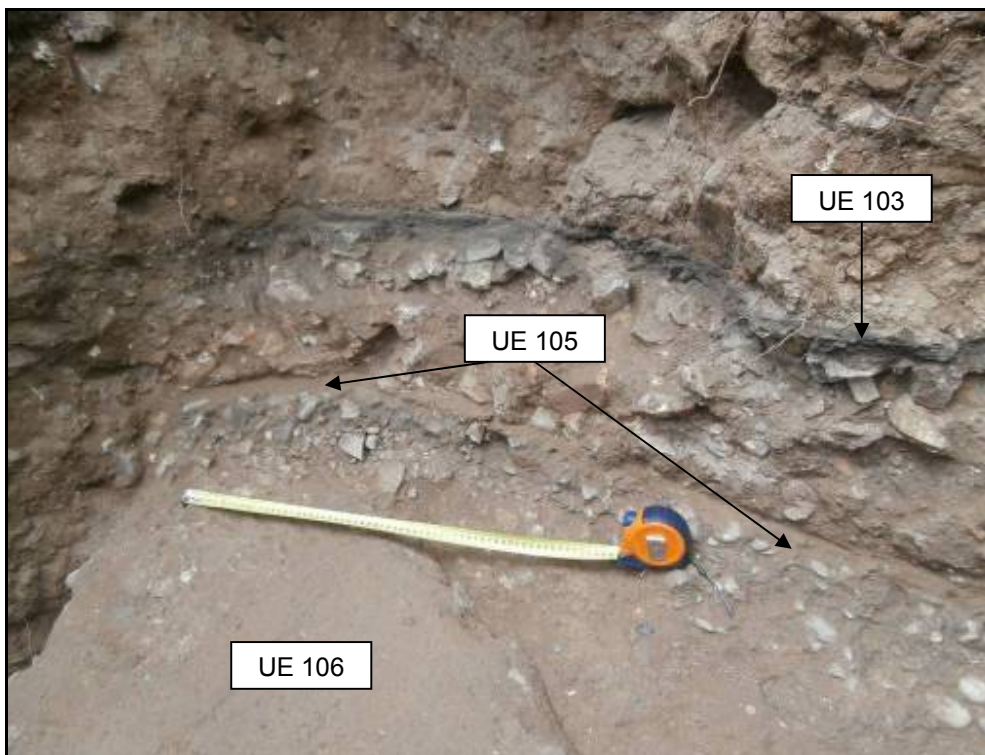
Fotografia 8: Secció del paviment UE 103, amb el nivell de pedres de sustentació.

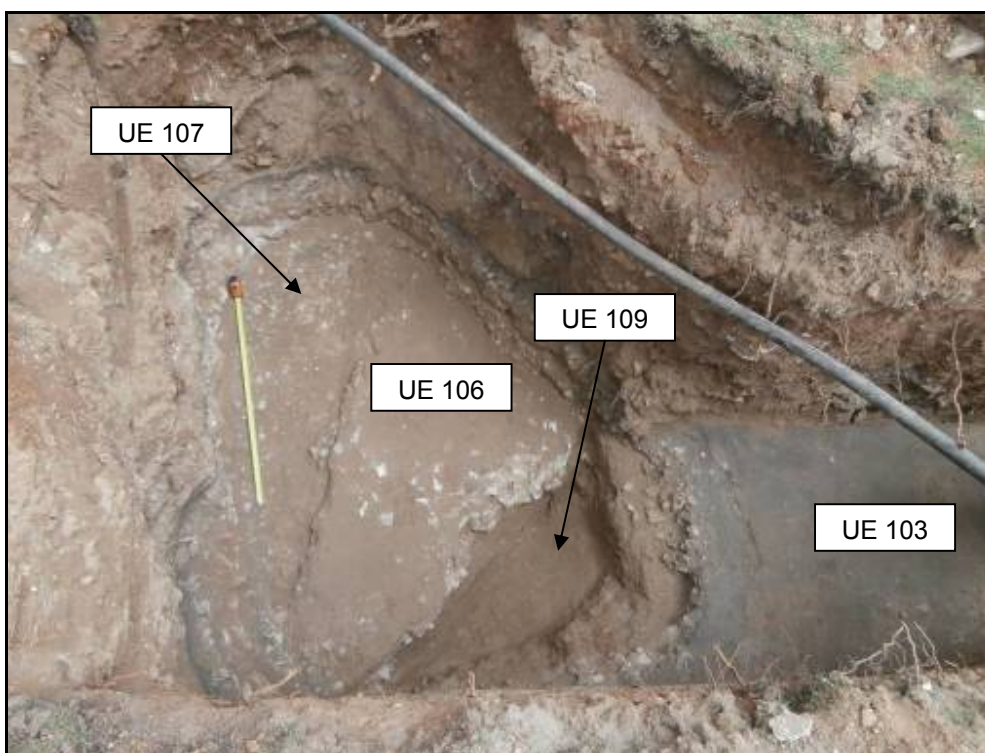
Fotografia 9: Paviment UE 105.

Fotografia 10: Detall de la reparació UE 106.

Fotografia 11: Estratigrafia dels paviments UE 103, 105 i 106.

Fotografia 12: Vista zenital de l'ampliació a l'extrem NO de la Rasa 1-Sud, amb els retalls UE 107 i 109.

Fotografia 13: Protecció amb geotèxtil de les estructures de la Rasa 1-Sud.

Fotografia 14: Rebliment de la Rasa 1-Sud.

Fotografia 15: Finalització del cobriment de la Rasa 1-Sud.

Fotografia 16: Espai de la Rasa 2-Sud.

Fotografia 17: Tancat de la Rasa 2-Sud.

Fotografia 18: Inici dels treballs a la Rasa 2-Sud.

Fotografia 19: Troballa del paviment UE 202 a la Rasa 2-Sud.

Fotografia 20: Trencament amb martell pneumàtic del paviment UE 202, Rasa 2-Sud.

Fotografia 21: Procés de trencament del paviment UE 202, Rasa 2-Sud.

Fotografia 22: Paviment UE 204, Rasa 2-Sud.

Fotografia 23: Troballa del paviment UE 205, Rasa 2-Sud.

Fotografia 24: Estratigrafia de paviments UE 202, 204 i 205, Rasa 2-Sud.

Fotografia 25: Troballa del mur UE 209, contraescarpa del revellí, Rasa 2-Sud.

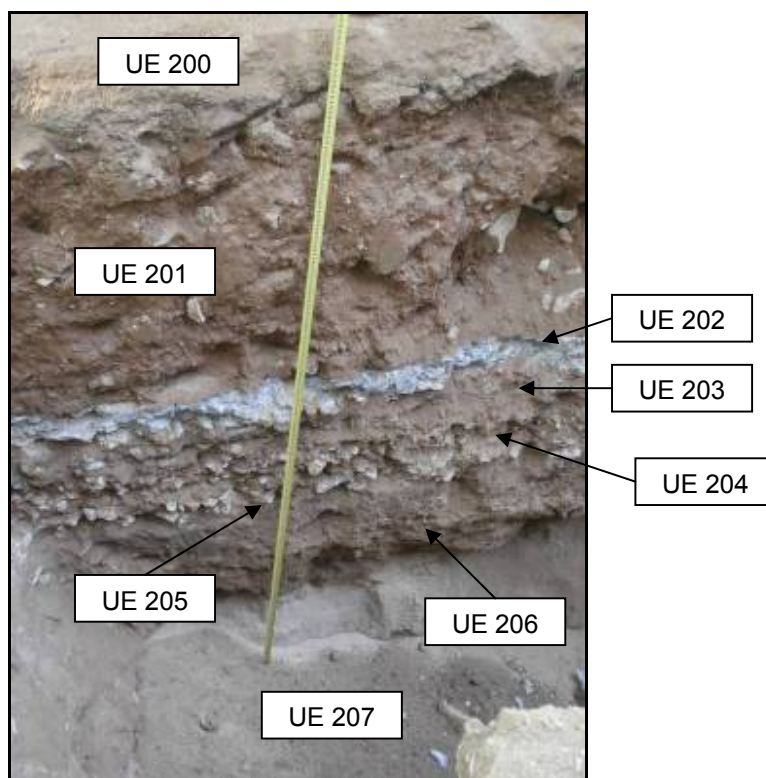
Fotografia 26: Mur UE 209, contraescarpa. Rasa 2-Sud.

Fotografia 27: Detall del mur UE 209, contraescarpa. Rasa 2-Sud.

Fotografia 28: Vista zenital del mur UE 209, contraescarpa. Rasa 2-Sud.

Fotografia 29: Estratigrafia de Rasa 2-Sud.

Fotografia 30: Protecció amb geotèxtil de la UE 209, Rasa 2-Sud.

Fotografia 31: Rebliment de la Rasa 2-Sud.

Fotografia 32: Espai reservat a les Rases 3 i 4-Sud.

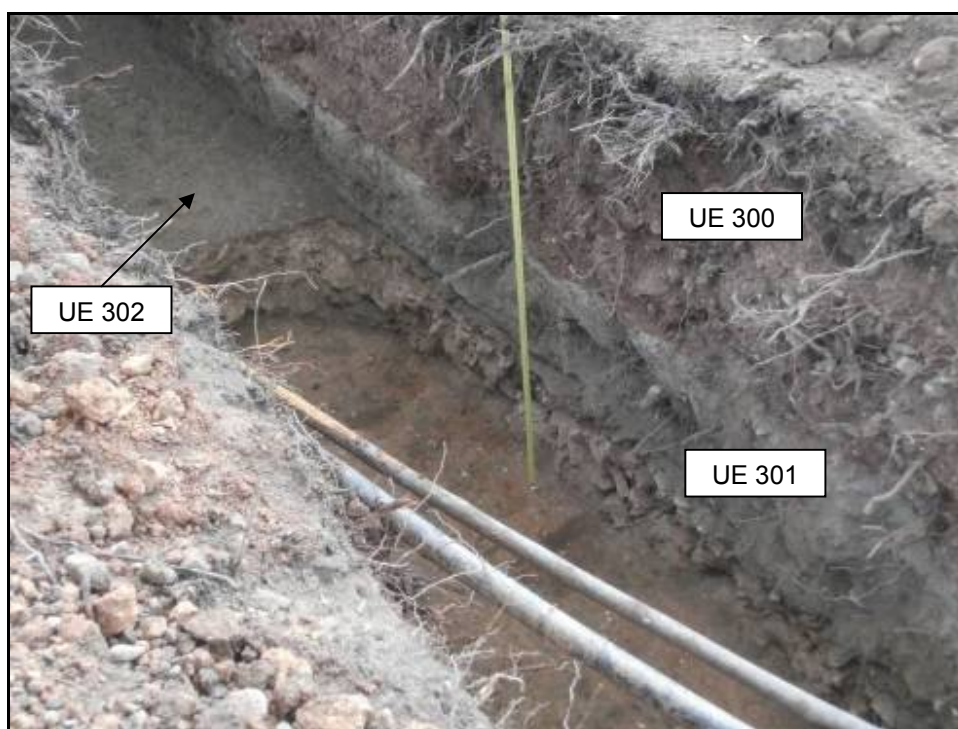
Fotografia 33: Tancat de les Rases 3 i 4-Sud.

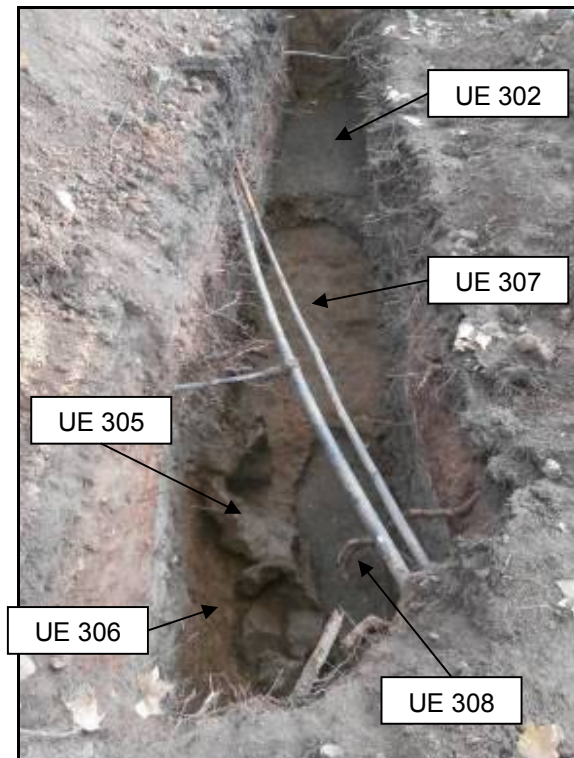
Fotografia 34: Inici dels treballs en Rasa 3-Sud.

Fotografia 35: Paviment UE 302, Rasa 3-Sud.

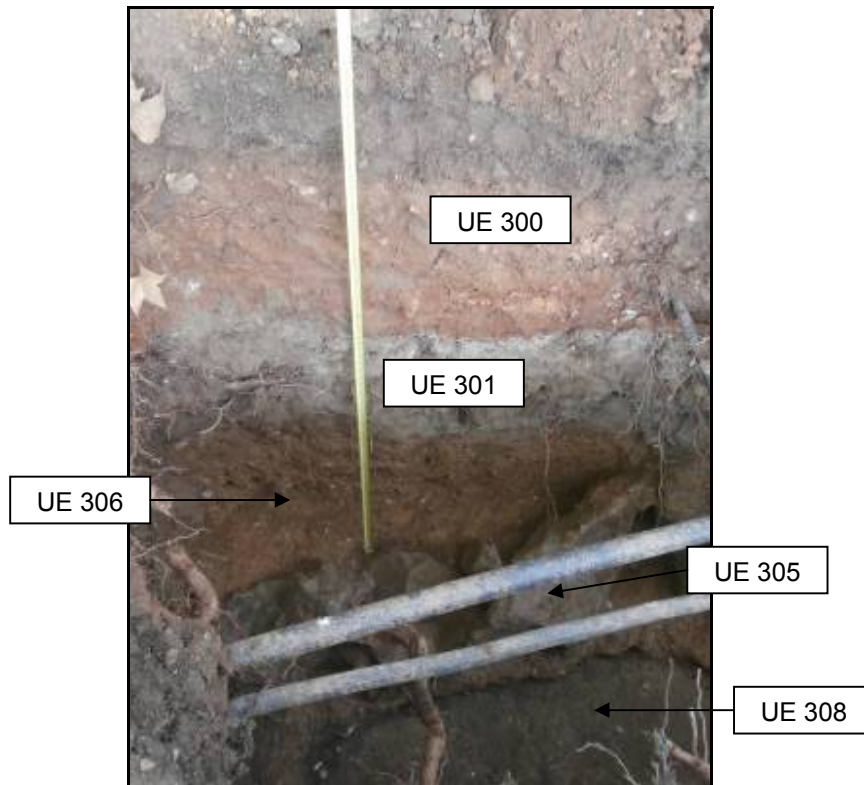
Fotografia 36: Estratigrafia parcial de la Rasa 3-Sud.

Fotografia 37: Vista general de la Rasa 3-Sud oberta.

Fotografia 38: Detall del mur UE 305, Rasa 3-Sud.

Fotografia 39: Estratigrafia del costat oest associada al mur UE 305, Rasa 3-Sud.

Fotografia 40: Treballs de topografia de les rases i estructures exhumades.

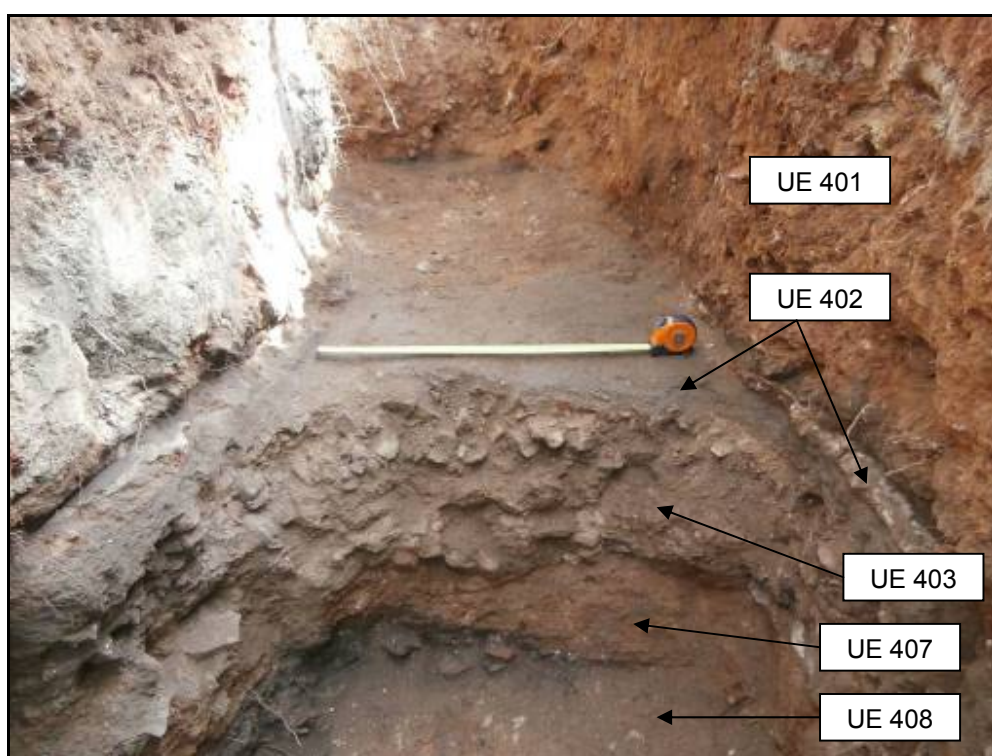
Fotografia 41: protecció de les estructures, Rasa 3-Sud.

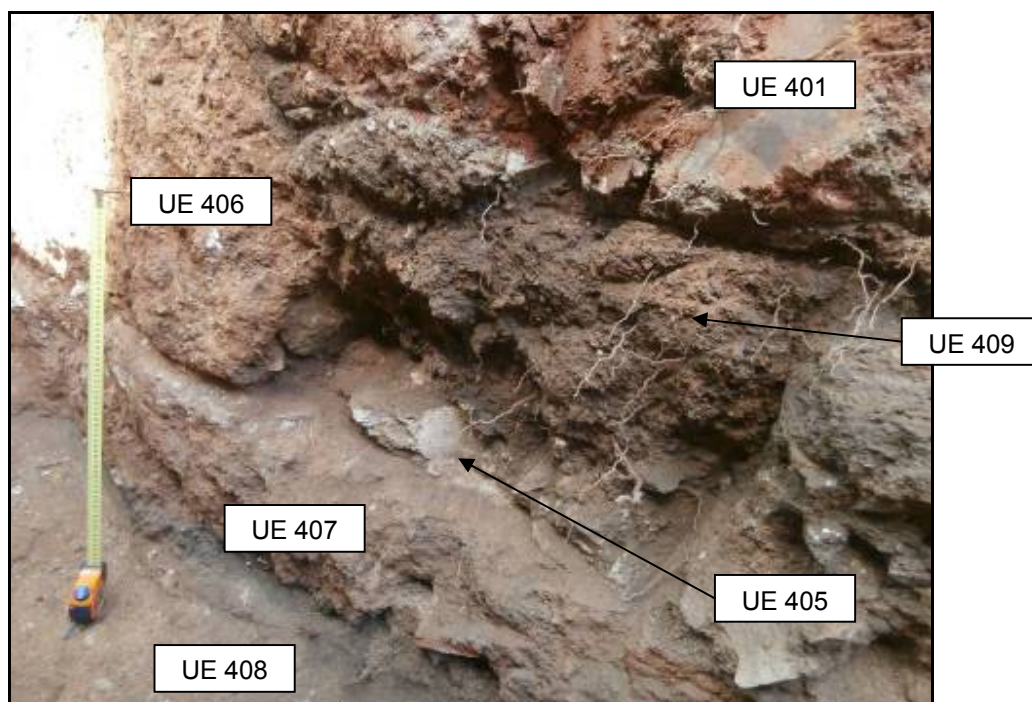
Fotografia 42: Rebliment de la Rasa 3-Sud.

Fotografia 43: Obertura de la Rasa 4-Sud.

Fotografia 44: Paviment UE 402 i estratigrafia associada a la Rasa 4-Sud.

Fotografia 45: Restes del mur UE 405 a la secció de la Rasa 4-Sud.

Fotografia 46: Rebaix a l'espai sense pavimentació, Rasa 4-Sud.

Fotografia 47: Finalització del rebaix de 2'70 metres a l'extrem NO, Rasa 4-Sud.

Fotografia 48: Cobriment amb geotèxtil del paviment UE 402, Rasa 4-Sud.

Fotografia 49: Rebliment de la Rasa 4-Sud.

Fotografia 50: Finalització del rebliment de la Rasa 4-Sud.

Fotografia 51: Espai de la Rasa 5-Sud.

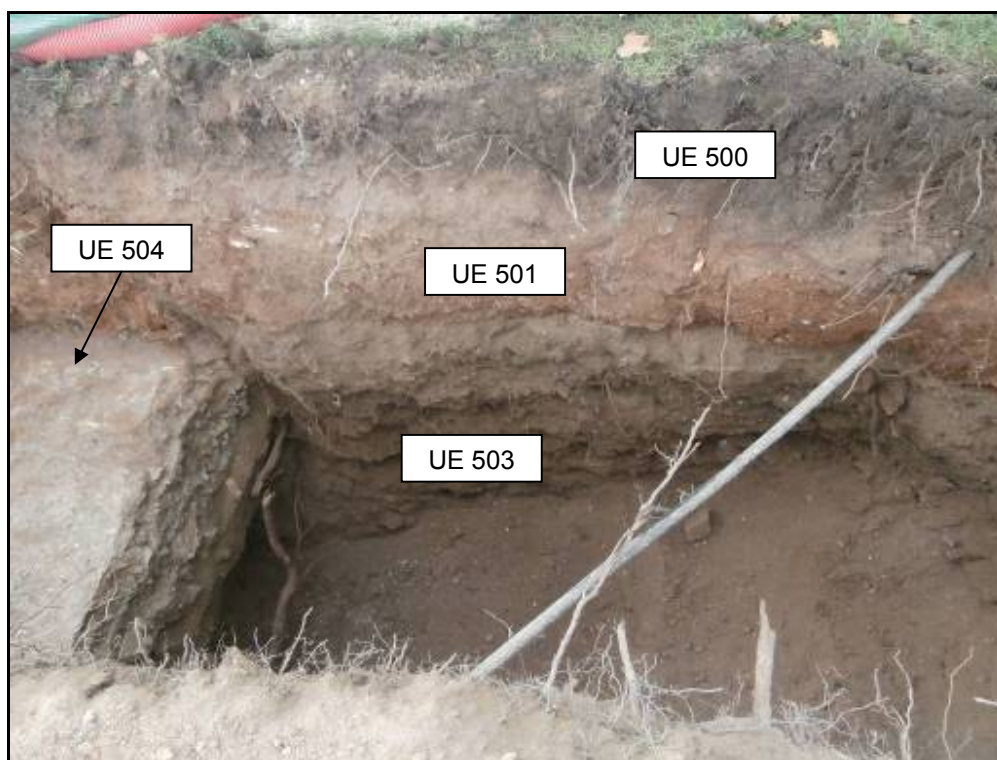
Fotografia 52: Tancat de la Rasa 5-Sud.

Fotografia 53: Inici de l'obertura de la Rasa 5-Sud.

Fotografia 54: Paviment UE 504 amb el retall UE 502 que el talla.

Fotografia 55: Estratigrafia a la zona del retall de la Rasa 5-Sud.

Fotografia 56: Rebaix per sota del paviment UE 504, Rasa 5-Sud.

Fotografia 57: Apuntament de la Rasa 5-Sud.

Fotografia 58: Vista zenital del mur UE 507 després de la neteja manual.

Fotografia 59: Detall en planta del mur UE 507.

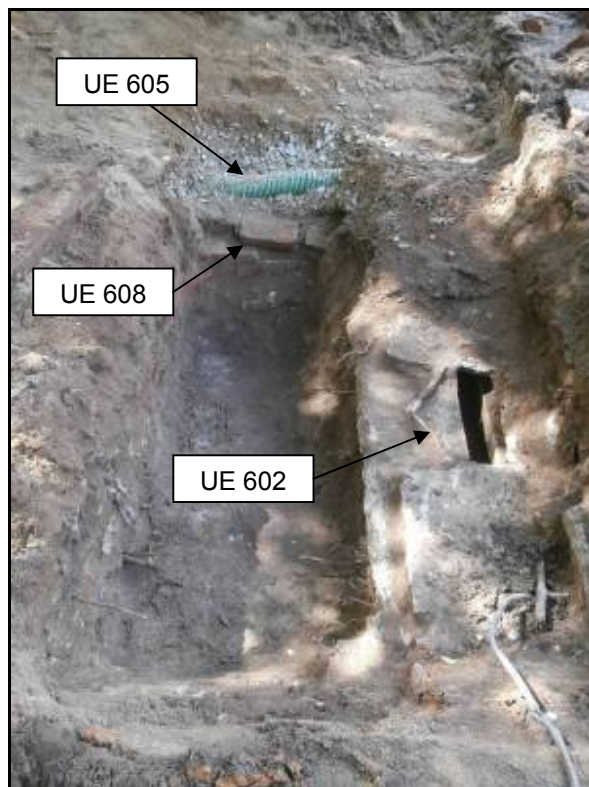
Fotografia 60: Rebliment final de la Rasa 5-Sud.

Fotografia 61: Espai de la Rasa 1-Nord.

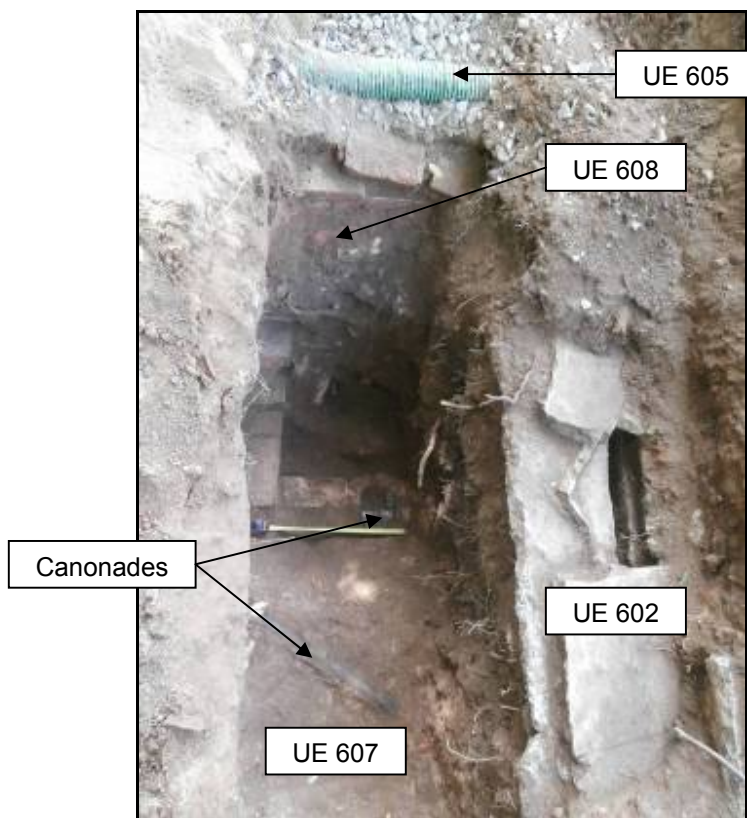
Fotografia 62: Obertura de la Rasa 1-Nord.

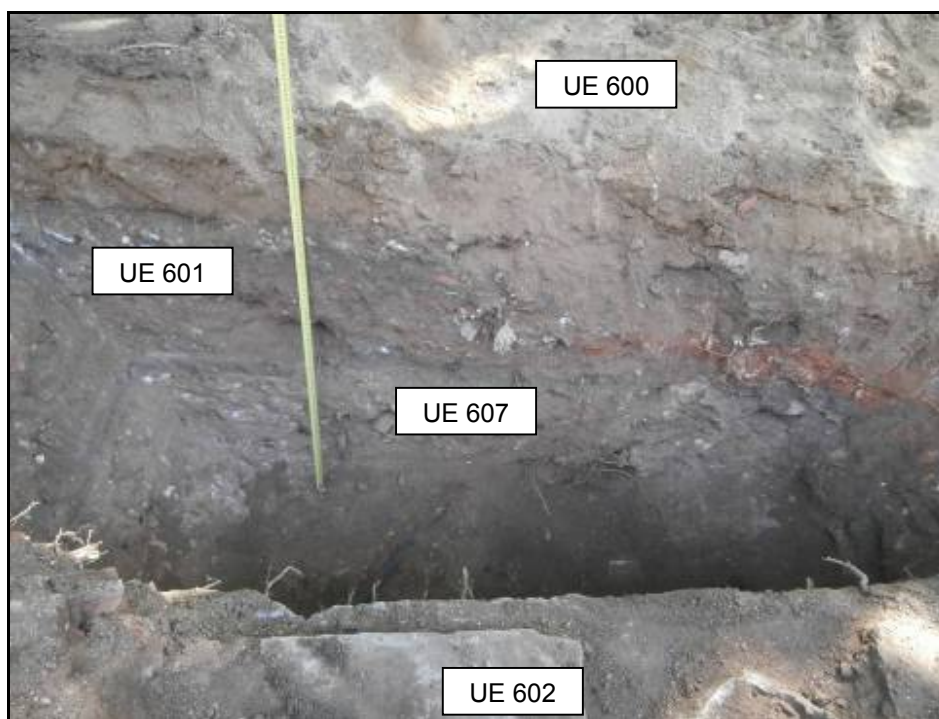
Fotografia 63: Exhumació d'estructures a la Rasa 1-Nord.

Fotografia 64: Dipòsit UE 608, Rasa 1-Nord.

Fotografia 65: Estructures documentades a la Rasa 1-Nord.

Fotografia 66: Estratigrafia de Rasa 5-Nord al retall de les canonades.

Fotografia 67: Protecció amb geotèxtil de les estructures de la Rasa 1-Nord.

Fotografia 68: Rebliment de la Rasa 1-Nord.

Fotografia 69: Finalització del rebliment de la Rasa 1-Nord.

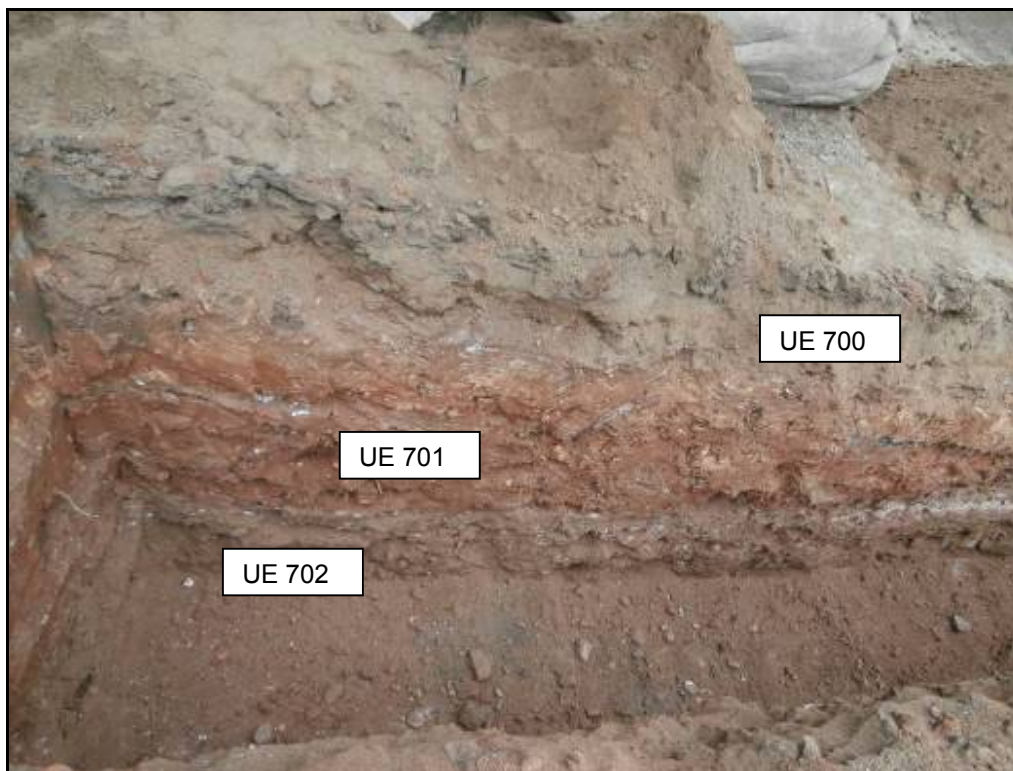
Fotografia 70: Espai de la Rasa 2-Nord.

Fotografia 71: Excavació de la Rasa 2-Nord.

Fotografia 72: Rasa 2-Nord finalitzada.

Fotografia 73: Estratigrafia de la Rasa 2-Nord.

Fotografia 74: Rebliment de la Rasa 2-Nord.

Fotografia 75: Finalització dels treballs a la Rasa 2-Nord.

Fotografia 76: Tancat del Rasa 4-Nord.

Fotografia 77: Obertura de la Rasa 4-Nord.

Fotografia 78: Excavació de la Rasa 4-Nord.

Fotografia 79: Paviment UE 901 i canalització UE 905. Rasa 4-Nord.

Fotografia 80: Vista zenital del paviment UE 901 i canalització UE 905. Rasa 4-Nord.

Fotografia 81: Vista de la canalització UE 905 i la canonada d'aigua al seu costat. Rasa 4-Nord.

Fotografia 82: Detall de la canonada d'aigua, a la Rasa 4-Nord.

Fotografia 83: Excavació final de la Rasa 4-Nord.

Fotografia 84: Rebliment de la Rasa 4-Nord.